T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EL SANATLARI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI BİLİM DALI

ERZURUM'DA ÇEYİZ GELENEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS (MASTER) TEZİ

Hazırlayan
AYŞEGÜL KARAKELLE

ANKARA-2008

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EL SANATLARI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI BİLİM DALI

ERZURUM'DA ÇEYİZ GELENEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS (MASTER) TEZİ

Hazırlayan
Ayşegül KARAKELLE

Danışman
Prof. Tevhide ÖZBAĞI

ANKARA-2008

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Ayşegül KARAKELLE'nin **Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma** başlıklı tezi **06/ 02/ 2008** tarihinde, jürimiz tarafından Geleneksel Türk El Sanatları **Bilim** / Anabilim / Anasanat Dalında **Yüksek Lisans** / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): **Prof. Tevhide ÖZBAĞI**	……
Üye: **Prof. Fatma ÖZCAN**	……
Üye:**Yrd.Doç.Dr.Fatma KOÇ**	……
Üye : ……	……
Üye : ……	…….

ÖNSÖZ

Toplumsal kuralların özlerini, bir takım düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar oluşturmaktadır. Çeyiz konusu, toplumların sosyal ve ekonomik koşullarına göre türlü biçimler almış, bunun yanında örf, töre, gelenek, görenek ve yasalara dek genişleyen bir etkileşim aracı olmuştur.

İlkçağlardan bu yana insanoğlu, iklim ve diğer dış etkilerden korunmak ve bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı her işi süsleyerek güzeli aramıştır. Bu tutku el sanatlarının doğmasına ve gelişmesine sebep olmuştur.

Günümüzde, el sanatlarımızın geçmişteki ve bugünkü durumunu araştırıp ortaya koyabilmek, kültürel birikim olarak değerlendirmesini yapabilmek için, bugünkü örneklerden yola çıkarak, geçmişle olan bağları kurmak zorunluluğunu doğurmuştur. Bunun için, el sanatı ürünlerimizi sandıklardan çıkarıp gözler önüne sererek belgelemek gerekmektedir. Ülkemiz de geleneksel tekstil el sanatları eskiden beri, tarihsel süreç içinde gelişerek, toplumumuzun estetik zevkleri, gelenekleri, inanışları, töreleri ile yoğrularak günümüze, bugünkü biçimlerine ulaşmışlardır.

Yöresel özelliklerin tanıtılması ve belgelendirilmesindeki kaynak eksikliğini gidermeye yardımcı olması amacıyla Erzurum'daki çeyiz geleneği ve kullanılan el sanatları ürünleri araştırmaya konu olarak seçilmiştir.

Araştırmanın başından sonuna kadar geçen tüm aşamalarda gerekli bilgileri gözden geçirip, sistemli çalışmaya teşvik eden danışmanım Sayın Prof. Tevhide ÖZBAĞI'na, bölüm başkanımız Sayın Prof. Fatma ÖZCAN'a, maddi manevi her türlü desteklerini benden eksik etmeyen değerli aileme; ayrıca ilgilerini esirgemeyen Erzurum halkına sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara-2008 Ayşegül KARAKELLE

ÖZET

ERZURUM'DA ÇEYİZ GELENEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Karakelle, Ayşegül
Yüksek Lisans/Master, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Tevhide ÖZBAĞI
Kasım-2007

Araştırmada, kültürümüzün bir parçası olan çeyiz geleneğinde Erzurum örneği ele alınmış, çeyizlerde yer alan el sanatları ve hazır ürünler tespit edilerek, Erzurum iline ait çeyiz geleneğinin durumu incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini Erzurum il merkezinde tespit edilen ve çeyizlerinde yer alan el sanatları örnekleri ile araştırmanın evreninde bulunan 40 parça ürün örneklem olarak alınmış ve bu ürünlerin özellikleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırma 5 bölümden ve 135 sayfadan oluşmaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın problemi ele alınmış, Türk kültüründe önemli bir yer tutan çeyiz geleneğinin, Erzurum ilinde ki durumunu belirlemek amaçlanmıştır.

İkinci bölümde Erzurum ili ve çeyiz kültürüyle ilgili genel bilgilerle, araştırmada yararlanılan literatür kaynaklarının özetlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın evreni ve örneklemi sayısal verilerle ifade edilmiştir. Verilerin toplanması ve analizi araştırmada izlenen süreç doğrultusunda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bulgular ve yorum bölümünde, Erzurum'da çeyiz geleneği ve çeyizde bulunan ürünler; ürünün cinsi, ürünün boyutları, uygulanan teknik, kullanılan renkler, kompozisyon özellikleri tespit edilerek fotoğraflarıyla birlikte ayrıntılı olarak ele alınmış ve gözlem fişleri üzerinde gösterilmiştir.

Beşinci bölümde araştırma sonucunda elde edilen veriler ve öneriler araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Erzurum çeyizlerinde bulunan el sanatları ürünlerinin çoğunluğunu işleme, örgü, dokumaların oluşturduğu bunun yanı sıra hazır ürünlerden; yorgan, takı, sandık, mutfak eşyası, beyaz eşya, mobilya takımlarının bulunduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

RESEARCH ABOUT THE TROUSSEAU TRADITIONS IN ERZURUM

Karakelle, Ayşegül
Master, Traditional Turkish Handicraft Education Discipline
Dissertation Advisor: Prof. Tevhide ÖZBAĞI
November-2007

In Our Researching; We have taken Erzurum's Examples for trousseau traditions that what is important piece of our culture. We have Fixed Handwork and ready products that what takes part in torusseaus and we examined trousseaus traditions condition that what belong to Erzurum.

Researchs cosmos is what is fixed in Erzurum Nation and handmade examples that what takes part in their torusseaus and 40 piece product what is already have in cosmos .there are information about this products specials.Research has 5 parts and 135 pages.

It was explained researchs problems in first part. Torusseaus tradition is very important and occupy important place in Turkish Culture. We aimed to appear its condition in Erzurum Nation.

It was explained general information about the Erzurum and Torusseaus tradition in second part. There are information about the researchs sources and sources summarys too.

It was explained researchs cosmos and examples with numerical data in third part.İt was explained detailled information how to collect data about research and how to analysis it by process direction.

It was explained that; Torusseaus tradition and Torusseau products, Products type, products dimensions, practice technic, used colors, composition specials in commet and discovery part. It was fixed with photos and detailled information. It was showed on observation receipt.

It was explained data and suggestions end of the research by the researcher at fifth part. There are many products that whichs of Erzurum's Torusseau. Products are handwork products, knitting, weaving, ready products, quilt, suffix, chest, set of kitchen, set of furniture.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI i
ÖNSÖZ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
İÇİNDEKİLER v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ vii
BÖLÜM I 1
1. GİRİŞ 1
1.1 Problem 2
1.2 Amaç 2
1.3 Önem 2
1.4 Sınırlılıklar 3
1.5 Tanımlar 3
BÖLÜM II 6
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 6
2.1 Erzurum İle İlgili Bilgiler 6
2.2 Çeyiz İle İlgili Bilgiler 9
2.2.1 Çeyizin Tanımı 10
2.2.2 Çeyizin Tarihsel Gelişimi 13
2.2.3 Türk Kültüründe Çeyiz 16
2.3 Literatür Özetleri 20
BÖLÜM III 22
3. YÖNTEM 22
3.1 Model 22
3.2 Evren ve Örneklem 22
3.2.1 Evren 22
3.2.2 Örneklem 23
3.3 Verilerin Toplanması 24
3.4 Verilerin Analizi 24
BÖLÜM IV 26
4. BULGULAR VE YORUM 26
4.1 Çeyizde Yer Alan Ürünler 26
4.2 El Sanatları Ürünleri 26
4.2.1 İşlemeler 27
4.2.2 Örgüler 38
4.2.3 Dokuma 62
4.3 Hazır Ürünler 72
4.3.1 Çeşitli Takılar 72
4.3.2 Mobilyalar 77
4.3.3 Yorgan 81
4.3.4 Mutfak Eşyaları 83
4.3.5 Beyaz Eşyalar 84
4.3.6 Çeşitli Giysiler 85
4.3.7 Diğer Eşyalar 86
4.4 Çeyiz Sergisi - Çeyiz Asma 87
4.5 Çeyiz Senedi-Çeyiz Yazma 90

4.6 Çeyizin Toplanması-Çeyiz Dağıtma 95
4.7 Çeyiz Mağazaları 97
4.8 Erzurum Çeyiz Geleneğinde Sosyo-Kültürel Değişim 99
4.9 Erzurum Çeyiz Geleneği ile ilgili Görüşler 101
BÖLÜM V 109
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 109
5.1 Sonuçlar 109
5.2 Öneriler 113
KAYNAKÇA 115
EKLER 121
GÖRÜŞME FORMU 121
GÖRÜŞME SORULARI 123
KAYNAK KİŞİ KÜNYESİ 126

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf No:1 Erzurum'dan Genel Görünüş 6
Fotoğraf No: 2 Oltu Taşı Tesbih 8
Fotoğraf No: 3 Oltu Taşı Kolye Ucu 8
Fotoğraf No: 4 Bardız Kilimi 9
Fotoğraf No: 5 Ehram 9
Fotoğraf No: 6 Erzurum'dan Bir Çeyiz Sergisi 11
Fotoğraf No: 7 Karyola Eteği (Kara Üzüm) 29
Fotoğraf No: 8 Karyola Eteği (Sarmaşık Gülleri) 30
Fotoğraf No: 9 Karyola Eteği (Dağda-Bağda) 31
Fotoğraf No: 10 Karyola Eteği (Gelin Çiçeği) 32
Fotoğraf No: 11 Yastık Kılıfı 33
Fotoğraf No: 12 Seccade (Camili) 34
Fotoğraf No: 13 Seccade 35
Fotoğraf No: 14 Masa Örtüsü 36
Fotoğraf No: 15 Bohça 37
Fotoğraf No: 16 Erzurum'a Ait Çeyiz Sergisindeki Tenteneler 39
Fotoğraf No: 17 Yatak Odası Tentenesi 40
Fotoğraf No: 18 Karyola Eteği ve Arası 41
Fotoğraf No: 19 Havlu Kenarı 42
Fotoğraf No: 20 Masa Örtüsü 43
Fotoğraf No: 21 Masa Örtüsü (İğne Oyası) 45
Fotoğraf No: 22 Bohça Kenarı (İğne Oyası) 46
Fotoğraf No: 23 Namaz Örtüsü (İğne Oyası) 47
Fotoğraf No: 24 Yazma (Kiraz) 48
Fotoğraf No: 25 Yazma (Mor Menekşe) 49
Fotoğraf No: 26 Yazma (Yonca) 50
Fotoğraf No: 27 Yazma (Mekik Oya) 51
Fotoğraf No: 28 Tülbent (Boncuk Oya) 52
Fotoğraf No: 29 Namaz Örtüsü (Firkete Oyası) 53
Fotoğraf No: 30 Çorap (Saz Yolu) 56
Fotoğraf No: 31 Çorap (Çukur Burma) 57
Fotoğraf No: 32 Patik 58
Fotoğraf No: 33 Çorap (Spor) 59
Fotoğraf No: 34 Çorap (Spor) 60
Fotoğraf No: 35 Lizöz 61
Fotoğraf No: 36 Ehram 65
Fotoğraf No: 37 Ehram (Saat Kordonu) 66
Fotoğraf No: 38 Ehram (Pirinç Deni) 67
Fotoğraf No: 39 Ehram (Antika) 68
Fotoğraf No: 40 Peştemal 69
Fotoğraf No: 41 Arslanlı Kilim 70
Fotoğraf No: 42 Hereke Halı 71
Fotoğraf No: 43 Erzurum Burması 74
Fotoğraf No: 44 Burma Bilezik 75
Fotoğraf No: 45 Set Takımı 76
Fotoğraf No: 46 Sandık 79

Fotoğraf No: 47 Sandık (Maraş İşi) 80
Fotoğraf No: 48 Yatak Takımları ve Yorganlar 81
Fotoğraf No: 49 Küstüm Yastıklar 82
Fotoğraf No: 50 Yastık ve Yorganlar 82
Fotoğraf No: 51 Bakır Eşyalar 84
Fotoğraf No: 52 Cam ve Porselen Eşyalar 84
Fotoğraf No: 53 Beyaz Eşyalar 84
Fotoğraf No: 54 Beyaz Eşyalar 84
Fotoğraf No: 55 Çeşitli Giysiler 85
Fotoğraf No: 56 Çeşitli Giysiler 85
Fotoğraf No: 57 Hamam Tası 86
Fotoğraf No: 58 Gümüş Nalın 86
Fotoğraf No: 59 Tarak Seti 86
Fotoğraf No: 60 Makyaj Seti 86
Fotoğraf No: 61 Hamam Takımı 87
Fotoğraf No: 62 Erzurum'a ait Çeyiz Sergisi 88
Fotoğraf No: 63-64 Çeyiz Serme Şekilleri 89
Fotoğraf No: 65 Çeyiz Serme Şekilleri 89
Fotoğraf No: 66 Mehr Defteri 92-93-94
Fotoğraf No: 67 Çeyizin Toplanması 96
Fotoğraf No: 68 Kuran'ı Kerim Kutusu 96
Fotoğraf No: 69 Kartal Formlu Ayna 96
Fotoğraf No: 70 Damat Bohçası 97
Fotoğraf No: 71 Sağdıç Bohçası 97
Fotoğraf No: 72 Çeyiz Mağazaları 98
Fotoğraf No: 73 Sandıklar 98
Fotoğraf No: 74 Yorgancılar 98
Fotoğraf No: 75 Kuyumcular 99
Fotoğraf No: 76 Kum İşi Yastık Kılıfı 100
Fotoğraf No: 77 Sarma İşi Bohça 100
Fotoğraf No: 78 Pike Takımı 100
Fotoğraf No: 79 Dantel Örtü 101

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Kültür, bir milletin maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür. Ona şahsiyetini veren, onu diğer milletlerden farklı kılan, ona kendine has hüviyetini kazandıran öz varlıklarıdır. Bir milletin, ilimde ve fende bütün üstünlüğüne, iktisadi ve içtimai refah ve kalkınmasına rağmen varlığını koruyabilmesi, ayakta durabilmesi şahsiyetine sahip bir millet olarak itibar kazanabilmesi ve kendi öz kültürünü bütün unsurları ile iyi tanımasına, işleyerek kendi orijinalliği içerisinde geliştirme şuuruna sahip olunmasına bağlıdır (Bilgiç, 1977, s.6).

Sanat; İnsanoğlunun yarattığı yapıtlarda güzellik ülküsünün ifadesidir (Turani, 1980, s.70). Ustaların hızlı ve hünerli elleri tarih boyunca işlemiş, yaşamı güzelleştirerek kalıcı hale getirmiştir. El sanatları insanımızın sevgilerini, tutkularını sergileyen yaratılardır. Geçmişi günümüze ve geleceğe bağlayan duygu ve düşüncelerin çeşmeleri ve köprüleridir. El sanatları, ulusların en canlı ve anlamlı belgeleridir (Aksoy, 1993, s.12).

Genel olarak el sanatlarını ele alacak olursak geçmişten günümüze, pek çok kültürde, farklı coğrafyalardan insanların kendilerine ve kullandıkları eşyalara estetik bir kaygı ile yükledikleri anlamlarla ve farklı malzemelerle ortaya çıkan bir sanat olarak görülmektedir. Geleneksel Türk el sanatları Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla kendi öz dengelerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur.

Türkler, kişisel yetenek ve becerilerini kullanarak ortaya çıkardıkları eserlerinde yöresel birçok özellikleri de yansıtmışlardır. Asırlar boyu becerisini öncelikle kendine fayda sağlamak ihtiyacını gidermek amacıyla kullanan atalarımız bunun yanı sıra el sanatlarıyla iç içe olan çeyiz geleneğine de önem vermişlerdir (Şahin, 1989, s.3).

Var olan bu değerlerin karakterini bozmadan gelecek kuşaklara aktarmak ve çeyiz kültürü ile çeyiz için yapılan el sanatları ürünlerini yaşatmak adına "Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma" adlı tez planlanmış ve yürütülmüştür.

1.1 Problem

Araştırmanın problemi "Erzurum ili çeyiz geleneği nasıldır"? sorusu olarak ele alınmıştır. Türk kültüründe önemli bir yer tutan çeyiz geleneğinin, Erzurum ilindeki durumunu belirlemek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Erzurum'da yapılan ve yapılmaya devam eden çeyiz ürünleri nelerdir?
- Erzurum çeyizlerinde yer alan ürünlerin çeşitleri ve özellikleri nelerdir?
- Erzurum çeyiz geleneğinde sosyo-kültürel değişim nasıldır?

1.2 Amaç

Araştırmada, Erzurum ili çeyiz kültürünü yansıtmak amaçlanmış olup,

- Erzurum ili çeyizlerinde bulunan el sanatları ve hazır ürünleri incelemek,
- Tespit edilen örnekleri, gözlem fişi oluşturarak, her bir örneğin cins, form, boyut, malzeme, teknik, renk, desen, konu, biçimlendirme ve kompozisyon yönlerinden özelliklerini belirlemek,
- Konuyla ilgili araştırma yapmak isteyenlere kaynak oluşturmak için katkıda bulunmak, araştırmanın amaçları olarak belirlenmiştir.

1.3 Önem

Her kesimin kullandığı, toplumumuzun yaşayışını, zevkini, ihtiyaçlarını, geleneklerini ve becerilerini taşıyan paha biçilmez değerler olarak bizlere miras kalan, milli kültürümüzün önemli belgeleri arasında yer alan el sanatları ürünlerimizin tanıtılması ve yaşatılması, yeni uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından bu araştırma önemlidir.

Çeyiz geleneği, Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Bu gelenek geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala değerini korumaktadır. Daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, araştırmacının yöreye ve yörenin kültürüne olan yakınlığı, Erzurum çeyiz geleneğinde yer alan el sanatları örneklerinin yaşatılması, tanıtılması ve yeni uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından bu araştırma önemlidir.

1.4 Sınırlılıklar

Araştırmada Erzurum ili konu merkez ve merkeze yakın yerleşim birimleri incelenecektir. Gerek sınırlı zaman gerekse Erzurum il sınırlarının geniş olması nedeniyle ulaşım zorlukları göz önüne alınarak araştırma, Erzurum il merkezindeki çeyizlerde tespit edilen ürün örnekleri ile sınırlandırılmıştır.

1.5 Tanımlar

Adet (Görenek): Topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre.

Bakraç: Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.

Butik: Giyim ve süs eşyası satılan dükkan.

Çeyiz: Gelin için hazırlanan her türlü eşya.

Dantel: Her türlü iplik ile örülen veya bir kumaşın kenarına işlenen türlü biçimde ince ve ağ görünümünde örgü, tentene.

Drahoma: Hristiyan ve Musevilerde gelinin güveyiye verdiği para veya mal.

Firkete: Kadınların saçlarına tutturmak için kullandıkları U biçimindeki naylon veya telden toka, çengelli iğne.

Gelenek (Anane): Bir tolumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar

Güğüm: Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı.

İbrik: Su koymaya yarayan kulplu emzikli kap.

Kanaviçe: El işleri için kullanılan seyrek dokunmuş keten bezi.

Karyola: Üzerine yatak konulup yatılan tahta veya metal ev eşyası.

Kılıf: Bir şeyi korumak için kendi biçimine göre, çoğunlukla yumuşak bir nesneden yapılmış özel kap.

Konç: Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm.

Kundak: Yeni doğmuş çocuğu ilk aylarda sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez.

Mefruşat: Ev, işyeri vb. yerleri döşemek için gerekli eşya, döşeme.

Mehr: Müslüman bir erkeğin nikah esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.

Mekik: Oya yapmakta kullanılan kemik, ağaç veya plastikten iki ucu sivri arasından iplik geçecek bir yarığı bulunan küçük araç.

Minder: İçi yumuşak bir malzeme ile doldurularak dikilen oturmaya, yaslanmaya yarayan şilte.

Nakış: Genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme, el işi.

Nalın: Özellikle hamamlarda ayağa giyilen takunya.

Pazubent: Belli bir amaçla kola geçirilen enli kuşak.

Peştamal: Hamamda örtünmek için kullanılan ince ve mekikli dokuma türü.

Pılı pırtı: Eşya, alay

Postal: Genellikle askerlerin giydiği konçlu ve kaba potin.

Spor: Yörede, özellikle kadınların giydiği renkli, desenli, yün örgü kısa çorap.

Rahle: Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa.

Sini: Üzerinde yemek de yenilebilen yuvarlak, bakır veya pirinçten büyük tepsi.

Şilte: Üstünde oturulan, yatılan içi yün veya pamukla doldurulmuş döşek.

Teşt: Çamaşır leğeni

Tığ: Dantel veya yün örmekte kullanılan ucu çengelli kısa şiş.

Yastık: Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan içi yün, pamuk, kuş tüyü vb. ile doldurulmuş küçük minder.

Yatak: Uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya, döşek.

Züccaciye: Cam, porselen vb. maddelerden yapılmış eşya.

*Tanımlar; **Türkçe Sözlük** (2005). Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu kaynağından alınmıştır.

BÖLÜM II

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Erzurum İle İlgili Bilgiler

Erzurum Aras, Çoruh ve Fırat'ın kaynaklarını aldığı yaylaya hakim bir merkezdir. Tarihin hemen hemen her devresinde bağlı bulunduğu siyasi teşekküllerin hayatında büyük rol oynamış, bu yüzden de sık sık tarih kaynaklarında zikredilmiştir (Anonim, t.y-a, s. 4). (Fotoğraf No:1 www.erzurum-bld.gov.tr adresinden alınmıştır)

Fotoğraf No:1 Erzurum'dan Genel Görünüş

Erzurum'un bilinen ilk adı Doğu Roma (Bizans) İmparatoru II. Theodosios' a (408-450) izafe edilen Theodosiopolis şimdiki Erzurum' un yerinde kurulmuştu. IV. asır sonuna doğru Roma imparatorluğu sınırları içine alınmış ve 415 tarihinde Theodosios' un emriyle Şark Orduları Kumandanı Anatolius tarafından kurulmuştur. Urfalı Mateos' a göre bu şehir Garin mıntıkasında Fırat'ın kaynağına yakın bir yerde bulunuyordu. Belazuri bölgeye hakim olan Ermenyakos' un ölümü üzerine yerine geçen Kali adlı karısı tarafından kurulduğu için Araplarda Kalikala (Kali' nin ihsanı) adını vermişlerdir. Belazuri Kalikala' yı dördüncü Ermeniyye şehirleri arasında sayar ve Ermeniyye şehirlerinden biri olarak kabul eder. X. asır İslam coğrafyacıları

Kalikala şehri hakkında bize malumat vererek, doğuda ev eşyasının en önemlisi sayılan Kali (halı) nın burada yapıldığı ve adını bu şehirden almış olduğunu kaydetmektedirler (Anonim, 1991, s.862).

Eski kitaplarda Erzurum'un adı "Erzen'ür-rum"dur. Söylentilere göre, Siirtin batısındaki Erzenli Türkmenler, Selçuklular devrinde buradan alınarak, bugünkü Erzurum'un bulunduğu yerdeki küçük kasabaya yerleştirilmiş, gelenler kasabaya kendi kasabalarının adını vermişlerdir. Ama iki Erzen-in karışmaması için buraya "Anadolu Erzeni" demek olan "Erzen'er-rum" tekine de Diyarbakır Erzeni anlamına gelen "Erzen'ül-Amid" adını takmışlardır. Şehrin yüksek bir yaylada kuruluşu ve surlarının sağlam oluşuyla buraya Anadolu'nun en yüksek yeri anlamına da gelen "Erzenür-rum" denilmiştir (Önder, 1995, s.145).

Bugünkü Erzurum adı ise, Erzen' in Selçuklular tarafından fethedilmesi üzerine ahalisinin Theodosiopolis'e (Kalikala-Karin) göç etmelerine müteakip bu şehre Erzen ve Türk hakimiyetinin ilk safhalarında bu adın sonuna, Meyyafarikin (Silvan) ile Siirt arasındaki Erzen'den ayırmak ve Anadolu'ya ait olduğunu belirtmek üzere Rum kelimesi ilave edilerek, Erzen al-Rum denilmesinden kaynaklanmıştır. Selçuklular tarafından Erzurum'da basılmış paraların üzerinde şehrin adı Arzan al-Rum şeklinde yazılmıştır.

Erzurum, Türk tarihine, Türk coğrafyasına 1945 metre zirveden bakar. Malazgirt Zaferi'nin Anadolu'ya açtığı gedikten öz vatanlarına giren dedelerimizin ilk fethettikleri büyük şehirlerden biri Erzurum olmuş, Selçuklu Türkleri, Doğu Anadolu'daki hakimiyetlerini Erzurum Kalesi'ne diktikleri bayrakla temsil etmişlerdir (Önder, 1995, s.147).

Erzurum'un coğrafi konumu, Doğu Anadolu bölgesinde 39°-55° kuzey enlemi 41-16 doğu boylamı üzerinde bulunmaktadır. İl, kuzeyden Artvin-Rize, batıdan Gümüşhane-Erzincan, güneyden Bingöl-Muş, doğudan Ağrı -Kars illeri ile çevrilmiş olup genel sınırları içinde 24. 768 km² dir.

Merkez ilçesinin alanı 2892 km²dir. Erzurum, Fırat nehrinin başlangıcı olan Karasu'nun yukarı havzasında kendi adı ile anılan geniş Erzurum Ovası'nın güneydoğusundaki Palandöken dizisinin Eğerli Dağ (2974 m.) eteğinde ve deniz seviyesinden 1850-1980 m. yükseklikte eğimli bir yüzeyde bulunmaktadır. Doğu-batı yönünde ovalık "Pasinler-Erzurum ovaları" kuzey-güney yönünde dağlık görünüştedir. Her iki ova, tektonik olaylar sonucu kırılmalardan meydana gelmiş çöküntü ovalarıdır (Anonim, 1982, s.2777).

Erzurum'da el sanatları ise, buna bağlı olmak üzere gelişen sanat ve meslek kolları folklorun geniş bir bölümünü oluşturur. Erzurum geçmiş el sanatları yönünden zengin bir kültür birikimine sahne olmuştur. Sanat ve meslek dallarından pek çoğu el sanatları ile ilgilidir. Erzurum'da el sanatları bakımından kuyumculuk çok ileri durumdadır. Oltu ilçesinden çıkartılan "kehribar" adıyla da bilinen siyah renkli taş, kuyumcuların elinde tespih (Fotoğraf No:2) olarak işlenmesi yanında, kol düğmesi, bilezik, kolye ucu (Fotoğraf No:3), ağızlık yapımında kullanılan ham maddedir.

Bu ürünlerin satıldığı yer Rüstem Paşa Bedesteni'dir. Taşhan olarak da adlandırılan bu eser Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşıyan iki katlı bina halen çarşı olarak kullanılmaktadır (Anonim,1982, s.2775).

Fotoğraf No:2

Fotoğraf No:3

(Fotoğraf 2 ve 3, www.erzurum-bld.gov.tr adresinden alınmıştır)

Ayrıca, Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve bazı ilçelerde halıcılık okulları faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu okul ve kurslarda yöresel dokumalardan Bardız kilimi ve Ehram; ayrıca Hereke halısı da imal edilmektedir. Atatürk Üniversitesi Halıcılık Okulunda dokunmuş Bardız Kilimi Fotoğraf No: 4'te, Erzurum Büyükşehir Belediyesinde dokunan Ehram'da Fotoğraf No: 5'de görülmektedir.

Fotoğraf No:4

Fotoğraf No:5

2.2 Çeyiz İle İlgili Bilgiler

Bilindiği gibi Halkbiliminin uğraş alanına giren konular, her ulusun ulusal kültürünün temel taşlarını oluştururlar. Bu nedenle tüm toplumbilimlerde olduğu gibi, halkbilimsel öğelerin kaynağı da kuşkusuz insandır, insanlar, tutum ve davranışları, yaşadıktan toplumdaki toplumsal kuralların (gelenek, görenek, töre... gibi) etkisi ve toplumun değer yargıları ile bütünleşirler. Aynı zamanda kişiler, içinde yaşadıkları toplumun sosyo-ekonomik değişim hızına göre de, toplumdan aldıkları değerlerin değişiminde etkin rol oynarlar (Öztürk, 1983, s.165).

Türklerin unutulmuş kültür değerlerinden çeyiz sandıklarının üzerine bir ışık tutulacak olursa, karşımıza eşsiz güzellikte ve güzel olduğu kadar da mana dolu bir baş eser çıkmaktadır. Çeyiz sandığı nesnel güzelliği kadar, temsil ettiği yüksek aile ve evlilik değerleri itibariyle de diğer birçok sanat eserinden önce gelir. Geleneksel

kültür ürünlerimizi yeniden değerlendirirken, çeyiz sandıklarını da gündeme getirmektedir. Kadın eliyle meydana getirilmiş olan uygarlık ürünlerinin en eskisi, sandıklarında saklanır. Çeyiz; şehirli olsun, yörük veya köylü olsun, genç kadınların duygularını, sanatını, hayata bakışını yansıtır ve yapıldığı yörenin geçmiş kültürüne dair ipuçları verir. Çeyiz geçmişten bugüne, toplumun genç kadın nesillerinin bir panoramasını bize ulaştırmaktadır. (Kademoğlu,1999,s.11).

Türk kültürü açısından aile, temel unsurdur ve toplumu oluşturan en küçük birimdir. Bundan dolayı, ailenin kuruluş aşaması çok önemlidir. İnsan hayatında doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi olup, bu üç dönemin her biri çeşitli ritüel (ayin) leri bünyesinde barındırır. Doğum ve ölüm bireyin iradesi ve inisiyatifi dışında olmasına karşın evlilik bireyin bizzat katıldığı bir uygulamadır. Bunun içindir ki; insan hayatında önemli bir devre olarak kabul edilen evlilik, bütün toplumlarda görülmekte ve her safhası az veya çok önem taşımaktadır. Çeyiz de evlilik geleneğinin çok önemli bir unsuru olup kurulan ailenin maddi açıdan desteklenmesine yönelik bir uygulamadır. Bir yönüyle maddi özellik taşıyan bu gelenek etrafında oluşan inanç, adet ve pratikler çeyiz olgusuna daha geniş anlamlar yüklemiştir. Bu anlamlar incelenip değerlendirildiğinde kültür hayatımızın bu noktadan görülmesi, bölgesel farklılıkların tespit edilerek bütüne (kültür bütünlüğüne) dair kanaatler ortaya çıkacaktır (Bahşişoğlu,1998, s.1).

2.2.1 Çeyizin Tanımı

Çeyiz, cehiz ya da cihaz olarak da bilinir, bir kadının kocasına evlilikle getirdiği mallardır. Avrupa'da uzun bir geçmişi vardır. Tarih boyunca kadınların evlenme şansının çoğalmasında bir araç olarak görülmüş, çoğunlukla büyük ailelerin gücünü ve zenginliğini artırmada, hatta zaman zaman ülke sınırlarının ve devlet politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel yapıdaki birçok toplumda, damadın başlık parasını ödemek işin yaptığı masraflara karşılık gelinin ailesinin bir jesti olarak görülür. Bu değiş tokuş, taşıdığı ekonomik nitelik dışında evliliğin onanması anlamına gelir ve iki aile arasındaki dostluğun sağlamlaştırılmasında etkili olur. Türkiye'de çeyiz, gelinin baba evinden koca evine

götürdüğü takı, giyim ve daha çok ev eşyasından oluşan ve kadının mülkiyetinde sayılan her türlü maldan oluşur (Anonim, t.y, s.394)

Gelinin el emeği, göz nuruyla yapılmış olan ve bir sandıkta saklanan; halı, kilim, kumaş, bez, dokuma, örgü ve işleme türünden giyim, yatak odası, oda, mutfak, sofra ve hamam takımlarından oluşan çeyiz eşyasına sandık çeyizi denilir. Büyük özen ve beceri gerektiren bu tekstil ürünleri, çeyizin aslını meydana getirir (Kademoğlu, 1999, s.31).

Fotoğraf No: 6 Erzurum'dan Bir Çeyiz Sergisi

Evlilik geleneğinin temel unsurlarından olan çeyiz, pek çok Asya ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de aile kurumunun oluşturulması sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de çeyiz geleneğinin çok eskilere dayandığı görülmektedir. Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğüne göre çeyiz, Arapça "cihaz" kelimesinden gelmekte ve "gelin için hazırlanan türlü eşya" anlamını taşımaktadır. Ayrıca çeyiz, kız evlatlarının baba evinden beraberinde götürdüğü bir miktar eşya olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel anlamıyla çeyiz, evlenecek kız veya ailesi tarafından el emeği, göz nuru dökülerek hazırlanan tekstil ürünlerini ifade eder (Özbağı, 2003, s.143).

Çeyizle ilgili; ağırlık götürme, arıntı atma, bedesten bozma, biçim bohça çıkarma, cehiz asma, çeyiz serme, çeyiz dizme, çehiz götürme, çehiz yazma, defter götürme, düzgüne gitmek, harç götürme, kalın götürme, keten kesme-urba kesimi-yöngüş, pazarlık görme, pırtı, urba görme, yatak biçme, yün götürme şeklinde yöresel tanımlamalar da yapılmaktadır (Kaya, 2002, s.75).

Şemsettin Sami'nin Kamus-i Türk isimli eserinde, geline verilen cihazı açık olarak gelinin babasının evinden kocasının evine götüren katara "cihaz alayı", gelinin cihaz meyanında, cihaz dışında götürdüğü cariyeye "cihaz halayığı", geline cihaz vermek, gelinin cihazını tedarik ve ishar etmek anlamında "cihazlamak" kelimeleri de yer almaktadır (l317, s.488).

Çeyiz için; gelin olacak kızlar için hazırlanan türlü giyim-kumaş, ev eşyası, mobilya (Özder, 1981, s.26), kızın baba evinden erkek tarafına götürdüğü hediye niteliğinde ve daha çok ev eşyalarından oluşan şeyler (Tezcan, 1981, s.9), evlenecek kız veya ailesi tarafından yeni kurulan eve ve yeni kurulacak aile birliğine katkı sağlaması amacıyla hazırlanan, yaptırılan ve satın alınan eşya, taşınır-taşınmaz mal, mülk ve paraya denir (Bahşişoğlu, 1998, s.4).

Meydan Larousse Ansiklopedisinde yer alan bilgiye göre "medeni hukukta yalnız ana baba tarafından kız evlada yapılan yardımlar için kullanılmaktadır" (1970, s.210).

Çeyiz, sözlüklerde "gelin için hazırlanan her türlü eşya", "evlenen kadının götürdüğü mallar" biçiminde tanımlanır. Bu tanımın içinde bir evin gereksinimi olan tüm eşyalar vardır. Sözlük anlamı dışında, hukukta çeyiz "baba ya da ana tarafından, örf ve adete göre evlenen kız çocukların evin döşenmesi için verilen taşınabilir eşya" ya da "bir kimsenin evlenmek üzere olan veya evlenmiş bulunan füruuna (evlat ya da torunlarına), bağımsız bir yuva kurmayı sağlayan, evlilik ilişkisini dikkate alarak yaptığı ivazsız (karşılıksız) teberru" anlamında kullanılmaktadır (Öztürk, 1983, s.167). Bu tanıma göre, hukuk da, çeyiz kavramının kaynağı olarak örf ve adetleri göstermektedir. Çeyiz olgusunun, çevresinde oluşan ve çeyizle ilgi hakları, insani ve

toplumsal ilişkilerin kurallarını ise hukuk belirlemektedir. Hukukun belirlediği kuralların kaynağı da yine başlangıçta örf ve adetlere dayanırken, sonraları dini hükümlerin katılımıyla yeni bir boyut (ilahi hükümlere uygunluk) kazanmıştır (Kademoğlu, 1999, s.41).

Medeni Kanunun 236. maddesi cihaz usulünü "karı koca arasında yapılan bir evlenme mukavelesi ile kabul edilen ve karının kendi mallarından bir kısmını, aile masraflarına karşılık olmak üzere kocaya terk etmesini öngören bir çeşit mal rejimi" diye belirliyor (Öztürk, 1983, s.167).

2.2.2 Çeyizin Tarihsel Gelişimi

Tarih öncesi çağlardan elde edinilen bilgiler arasında, çeyize dair bir bilgi bulunmamaktadır. İnsanlığın tarihine dair bilgilerin, bir kaynağı da semavi dinlerin kutsal kitaplarıdır. Kutsal kitaplar; kadına tanrıça kimliğini yakıştıran çok tanrılı dinlere inanılan toplumlarda, tek ve mücerret tanrıya inanan, doğayı, insanı, aileyi ve hayatın diğer bütün unsurlarını, ilahi mesajın ışığında algılayan insanların da bulunduğunu bildirmektedir (Kademoğlu, 1999, s.373).

Bu betimlemeler; çeyizin sanatkarı olan kadının, doğasında saklı, yeteneklerinin, Paleolitik Çağ'da keşfedilmiş ve sembolleşmiş olduğunu göstermektedir. "Çeyiz kavramı ne zaman başlamış" ve "ilk çeyiz ne zaman yapılmış" bu bilgileri ise, insanın düşünsel, kültürel ve toplumsal gelişim süreci içinde aramak gerekmektedir. Neolitik Çağ'da ve Tunç Çağı'nda var olduğunu bilinen ailenin özel eşyalarının bulunması ve bu eşyalardan bir kısmını, aileye, kadının getirmiş olması akla uygun gelmektedir. Çatalhöyük'te bir mezarda bulunan gümüş altın karışımı bir kirman, çeyizin baş eşyası olan dokumaların Tunç Çağı'nda yapıldığını göstermektedir. Kirman, aşı boyası, öğütme taşı, boncuk kolye, saç örgüleri ve baş bağı; bütün bunları üretecek düzeyde, teknik ve estetik kültür birikimine sahip, Neolitik Çağ ve Tunç Çağı toplumlarında, ilkel bir çeyiz kültürünün de var olduğu söylenebilmektedir (Kademoğlu, 1999, s.374).

Hititlerde; Hitit lisanında "ivaru" çeyiz anlamına gelmektedir. Hititlerde çeyize dair bilgileri, Hitit kralı mektuplaşmalarından, Mısır'da Abu-Simbel tapınağındaki kabartmalardan, Karnak'daki yazıtlardan öğrenilmektedir. Hitit kralının evlendirdiği kızlarına, mal mülk, hayvan sürüleri ve sivil esirlerden işçiler olmak üzere çok zengin çeyizler verdiği bilinmektedir. En meşhur örnek, Hattuşili'nin kızlarından ikisinin, çok zengin çeyiz getirerek eski düşman, Mısır kralı II. Ramses ile evlenmesidir. Bu Mısır belgesinde, (prensesin) Hatti memleketinden getirdiği çeyizin zenginliğinden bahsedilmektedir (Kademoğlu, 1999, s.375).

Sümerlerde; M.Ö 2500 yıllarında (Uruk II'de) Sümer kadınları, düz, uzun ve saçaklı elbiseler giyerlerdi. Bu tarz giysilerin çeyizde de yer almış olması gerekir. Sümerlerde evlenen kıza babası tarafından çeyizle birlikte 19 gümüş para ve köle verildiği belirtilmektedir. Yine Sümer'de mabetlere rahibe kızlar da gelin kıyafetleri giyinerek giderler ve çeyizlerini de birlikte götürürlerdi. Sümer'li rahibelerin mabetlere çeyiz götürme adetleri halen Katoliklerde de devam etmektedir (Kademoğlu,1999, s.377).

Antik Yunanlılarda; Homer'in İlyada'sında "Kadınların yaptığı işlerin başında yün eğirmek ve kumaş dokumak gelmektedir. Dokunan kumaşlar günlük işlerde kullanılıyor, ayrıca tanrıçalara ince işleme gömlekler özellikle Tanrıça Athena için dokunuyordu." Homeros şiirinde, Sayda'lı kadınların binbir nakışlı örtüler işlediklerini ve bunların, Truva'lı Helene'yi kaçıran Aleksandros tarafından, getirildiğini söylemektedir. Böylece, Sayda'da, sanat değeri taşıyan nakışlı örtülerin yapıldığını ve bunların bir sandıkta saklandığını öğrenilmektedir (Kademoğlu,1999,s.378).

Frigya'da ve Lidya'da; Antik Anadolu'nun iki büyük uygarlığı olan, Frigya ve Lidya'ya ait arkeolojik buluntulardan ve yazılı eserlerden edinilen bilgilerle, Frigya'lı ve Lidya'lı gelinlerin çeyizleri hakkında şu sonuçlar elde edilmektedir. Frigya dokumaları, tenteneleri (tığ ile dantel örücülüğü) ve kilimleriyle ünlüydü. Gordion'da Frigyalılar'a ait sumak ve cicim parçaları bulunmuştur (M.Ö. VII. yy). Tekstil kültürünün böylesine ileri olduğu Frigyada çeyiz işlerinin de bu birikimden

payı almış olması gerektiği düşünülmektedir. Bir Frigya çeyizinde bezemeli kumaşlardan giysiler, gelinin tezgahta, kendi eliyle dokuduğu bir veya birkaç tapates (kilim), altın simli kumaşlardan elbiseler, dantelli örtü ve perde gibi ev tekstilleri bulunabilirdi. Frigler marangozlukta da çok ustaydılar. Frigya'da çivisiz, geçmeli, geometrik şekilli oymalarla süslü mobilya ve panolar, beyaz şimşir ağacı üzerine koyu renkli porsuk ağacı veya fildişi kakmalı mobilya ve diğer ahşap işlerinin yapıldığı bilinmektedir. Marangozlukta ileri olan Friglerin geçmeli, oymalı çeyiz sandıklarının olması da akla gelmektedir.

Lidya'lı kızların çeyizinde bulunabilecek eşyalar arasında; kırmızı ve mor renkli giysiler, işlemeli kumaşlar, fildişi ayaklı-mor döşemeli karyola-yatak, Pers halıları, bidonlarda taşınan güzel kokular, süs merhemi ve altın saç süsleri sayılmaktadır (Kademoğlu,1999,s.379).

Ortaçağ Avrupa'sında; çeyiz, evlenecek kızın, erkeğe evliliğin ağır yükünü karşılamak ve ebediyen kendisinde kalmak üzere vereceği bir bağış olarak görülmektedir. Evlilikte, aşkın sonradan doğacağına inanılır, bu nedenle evlenmek için hatırı sayılır bir çeyiz getirecek olan kadınlar tercih edilirdi.

Ortaçağ'da, çeyiz; asillerin elinde, mal biriktirmek, serveti artırmak için bir araç haline gelmişti. Eşler aralarında sağlam bir anlaşma yapmak gereğini duyarlardı. Çünkü bu anlaşmayla onların sadece hayat arkadaşları değil, hayat şekilleri de belirlenmiş oluyordu. Ortaçağ'ın çeyiz geleneği, kurulacak olan evin başlıca masraflarını kız tarafına yüklüyordu. Yasalar; eşler arasında çeyizden başka, bir şeyin taşınmasını yasaklıyordu. Kadının, çeyiz olarak arazi ve para getirmesi esastı. Bunun yanı sıra; kıymetli mücevherat, ev eşyaları, sandık çeyizi, çiftlik hayvanları, hizmetçiler ve uşaklar da bulunabilirdi. Ortaçağ Avrupa'sında çeyiz denilince, asiller ve zenginlerin çeyizi akla gelir. Ödenen ağır vergilerin ve cezaların, soyup, yoksullaştırdığı halk tabakaları, arasında çeyiz kültürü ve çeyiz düşüncesiyle beslenip, hayat bulan dokuma, el işlemeleri vb. el sanatları fazla gelişme imkanı bulamamıştır, bu durum doğu toplumlarıyla tam bir tezat teşkil etmiştir (Kademoğlu,1999,s.381).

2.2.3 Türk Kültüründe Çeyiz

Orhun Kitabeleri'nde Bayla Kutlag Yaragan Bengü Taşında yer alan "*Ağılım ör, yılkım sansız erti. İnim yiti, urım üç, kızım üç erti. Ebledim; oğlumun kızım kalınsız birdim"* = On ağılım, sayısız at sürülerim vardı. Evlendirdim; oğlumu kızımı cihazsız verdim" ifadesi yer almaktadır (Ercilasun,1985,s.77).

Hun Türkleri, otağ veya yurtlarda ya da birbirine bağlanmış tekerlekli çadır evlerde otururlardı. Bu evlere gelin giden kızlar, çeyizlerinde getirdikleri işlemeli kılıflar içinde minder ve yastıklar, halılar, kilimler ve nakışlı keçelerle çadır evlerin içini süsleyip, döşerlerdi. Hun kızlarının çeyizi yün, keçe ve deriden kaftan, giysi, çizme, börk, torba, sarkıntılı kemer ve eşyalardan meydana gelirdi. Hun Türklerinde at en kıymetli hediye sayılır, evlenecek erkek, kız tarafına "kalın" (çeyiz) olarak, at veya davar süsleri verirdi. Bu bakımdan, kız çeyizinde heybe, eyer ve koşum getirilmiş olacağını düşünmek pek aykırı olmaz. Hunlarda aracılarla, zemin hazırlanır ve ondan sonra da, onbinlerce at ve sığır kalın olarak gönderilirdi. Bilge Kağan kızını, Türgeş Kağan'a veriyor ve buna karşılık olarak büyük törün alıyordu (Kademoğlu,1999,s.53)

Türk töresine göre, kız, evlenirken koşantı (çeyiz) getirirdi. Ancak, koşantı, evlilikte kalın kadar önemli sayılmazdı. Oğuz kızlarının koşantılarında neler bulunduğuna dair kesin bilgiler yer almamaktadır. Ancak, yurt denilen çadırlarda yaşayan Oğuzlarda, kız çeyizin de göçer hayatına uygun yün, dokuma ve deriden mamul elbise ve eşyalar olması gerekmektedir. Destanlardan edinilen bilgilere göre; Oğuzlarda, elbiseye ton (don), gömleğe kömlek veya könlek denilir, erkek keçi derisinden kürk ve külah giydikleri bilinmektedir. (Kademoğlu,1999,s.56).

Oğuzlar, ayakkabı olarak; konçları yaklaşık kırk santim yüksekliğinde, sarı ve kırmızı renkli, ökçesiz, uçları yukarı kıvrık, edik denilen deri çizmeler giyerlerdi. Bir de sokman denilen başka bir çizme daha vardı. Oğuz kızlarına ait bir koşantıda, kilim, heybe, yaygı ve örtüler, çul, keçe, namazlık, minder, sofra gibi eşyaların yanı sıra, ton, kömlek, kaftan, kürk, börk, aplike işlemeli yün ve keçe elbiseler, sarkıntılı

meşin kemer, edik ve sokman gibi giyim eşyalarının da bulunduğu söylenmektedir (Kademoğlu,1999,s.57).

Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kızı Mehmelek Hatun, 1087'de Halife ile evlenmiş ve düğün, Türk adetlerine uygun olarak yapılmıştı. Gelinin cihazı yüz otuz deve yüküydü. Mehmelek Hatun'un on iki sandık dolusu hazinesi bulunuyordu. Gelinin, atlas, diba ve ipekli kumaşlardan yapılmış olan elbiselerini ise tam yetmiş dört katır taşıyordu. Çeyiz eşyasının en kıymetli yükü, çok pahalı kumaşlardan yapılmış olan bu elbiseler, Selçuklu çeyizi, dokuma sanatının iki ana kaynağından besleniyordu. Birinci kaynak, sultanlar, vezirler ve diğer yüksek tabakadan insanlar için yapılan, desenlerine Orta Asya Türk üsluplarının hakim olduğu kıymetli dokumalardan meydana geliyordu. İkinci kaynak ise, halkın kendisi için ürettiği, Oğuz Türklerinin geleneksel halı, kilim, keçe, pamuklu bez, keten v.b. dokumalardı. Bu tür dokumalar, Türkmenler'in öteden beri devam eden ananevi üslup ve motifleriyle bezenmekteydi. Türk kadınının, günlük yaşamında önemli yeri olan dokuma elişi Selçuklu döneminde, şehirlerde ve köylerde kadınlara çalışma imkanı sağlayan bir iş kolu haline gelmişti. Bacıyan-ı Rum denilen kadınlar örgütü de başta Sivas ve Konya olmak üzere Anadolu'nun birçok bölgelerinde bu sanatların çeşitli türleriyle uğraşmış, bu alanda faaliyet göstermiştir. Selçuklu tekstil ürünlerinin bu zenginliği, doğal olarak Selçuklu çeyizine de yansımıştır (Kademoğlu,1999,s.61).

Beylikler dönemi sanatı, Türk sanatında Selçuklu ile Osmanlı arasında yer alan bir geçiş dönemidir. En belirgin özelliği yöresel üslupların ve halk kültürüne ait değerlerin öne çıkmış olmasıdır. Selçuklu Sultan'ına tabi olmaktan çıkan Türkmen aşiretlerinin beyleri Anadolu'da bulundukları yörelerde, imar ve sanat işlerini kendi seçtikleri sanatkarlara yaptırarak, mimaride ve diğer sanat dallarında yöresel üslupların uygulanmasına imkan sağlamışlardır. Dönemin en önemli kültür olayı, 1277 de Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmi dil ilan etmesidir ki; Anadolu'da Türk kültürü bilincinin uyanışına işaret eder. Bu uyanışın etkileri, dönemin sanatında ve dolaylı olarak çeyiz işlerinde de kendini gösterir. Bey çeyizinde bile emperyal-elit kültürden ziyade, halı, kilim, Denizli bezi, Alaşehir

ifladisi gibi halk kültürüne ait mahalli değerlerin öne çıkmış olduğu görülmektedir (Kademoğlu,1999,s.66).

Osmanlı toplumunda, Türklerin, en ileri oldukları bir kültür sahası da çeyizin aslını meydana getiren, dokuma ve kadın el sanatlarıdır. Bu sahada, Türk zevki, Türk üslup ve motifleri hakimdir. Bununla beraber, Osmanlı milletlerinin sanat ve kültürleri arasında, altı yüzyıl süren iletişim ve alışverişten, kadın el sanatları ve dolayısıyla çeyiz kültürü de etkilenmiştir. Çeyiz kadınların işi olduğu için, çeyiz örneklerinin, görülmesi, el değiştirmesi, birbirinden örnek alınması, kadınlar arasındaki sosyal ilişkilerin tabii bir sonucu olmasını gerektirmiştir. Osmanlı çeyizlerinin, olağanüstü renk, motif ve üslup çeşitliliği, Osmanlı kadınları arasındaki üslup ve örnek alışverişi ile beslenmiştir (Kademoğlu,1999,s.67).

İnsan yaşamının ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 2000,s.185).

Anadolu genelinde yaygın olarak söylenen “kız beşikte çeyiz sandıkta” ya da “kız kundakta, çeyiz sandıkta” diyerek çok veciz şekilde ifade ettiği gibi, çeyizin hazırlıkları kız çocuğunun doğumuyla başlar. Kız doğumuna hediye olarak elbiselik kumaş getirilir ve bu kumaş kızın çeyizine konur. Ebeveynin küçük yaşlardan itibaren çocuklarının geleceği için yatırım yapmaya başladığının bir ifadesidir. Özellikle kız anneleri, çeyizlik malzeme hazırlığına bebeklik döneminde başlarlar (Kademoğlu, 1999, s.137).

Günümüzde çeyiz denildiğinde üç ayrı çeyiz türü akla gelmektedir. Sandık çeyizi, beyaz eşya çeyizi ve hediye çeyizi. Farklı sosyal gruplarda her üç türlü çeyiz türüne rastlansa da, bunların her birine verilen önem ve anlam değişiktir. Sandık çeyizi çeşitli dantel örtüleri, işlemeli havlu, yatak takımı kenarları, oyalı başörtüleri gibi el işi ürünlerini kapsar. Köylerde sandık çeyizinin hazırlanması tümüyle kızın sorumluluğudur ve elişindeki ustalığını yansıtır. Genç kızlar motifleri birbirine danışarak seçerler ve genellikle özgün tasarımlar yerine, kabul edilmiş desenleri kullanmayı tercih ederler (Özbağı, 2003, s.144).

Geleneksel Türk El Sanatlarının günümüzdeki konumu üzerinde çalışan Henry Glassie, "Genç kızlar, evlenmeden önce dokuma sanatlarını öğrenirken, gelecekte evinde kullanmak üzere güzel olan şeylerin toplandığı bir koleksiyon meydana getirirler. Bu çeyizdir. Çeyiz aynı zamanda genç kızın ilerdeki hayatında kullanabileceği bir sermayedir" şeklinde ifade etmektedir (1993, s.227).

Kıza doğumundan bu yana yapılan bütün masraf, çeyiz hazırlığı ve düğün giderlerine, başlık parasıyla, erkek evinin de ortak olması istenmektedir. Başlık parasının, eskiden hazırlanmış olan ve yeni yapılacak çeyizler için bir bedel olarak alınması Anadolu'nun pek çok yerinde görülen bir gelenektir. Ancak başlığın hemen hemen tamamının kızın babası tarafından kendisi için alıkonmasına da rastlanılmaktadır (Erk, 1974, s.700). Başlık, erkek tarafından gelin kızın ailesine yapılan bir evlilik ödemesidir. Başlık evlenecek kız için göreli bir değerdir. Başlık erkek tarafının düğün öncesinde kıza verdiği bir bedeldir. Kalın (Elazığ-Malatya), yeği (Rize), yol hakkı, ağırlık, ata yolluğu, baba ağırlığı, günsalık, hedemelik, kara mal, kebin, kesir, ve benzeri adlarla da anılır (Kaya, 1996, s.25).

2.3 Literatür Özetleri

Bu araştırma kapsamında Erzurum'da Çeyiz Geleneği ile çeyizlerde bulunan el sanatları ve hazır ürünler belirlenmeye çalışılmıştır. El sanatlarını çeşitli yönleriyle inceleyip ortaya koyan araştırmaların olduğu ancak çeyiz konusunda kapsamlı bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür.

Doğrudan doğruya araştırma konusu ile ilgili literatür olmadığından el sanatları ve çeyiz üzerine yapılan ve araştırmanın bulgularının değerlendirilmesinde yararlanılan eserlerden bazıları tarih sırasına göre özetlenmiştir.

ÖZTÜRK (1983) "Evlilikte Çeyiz Hazırlamanın ve Çeyiz Çevresinde Oluşan Toplumsal Kuralların Tekstil El Sanatlarının Yaşamasında Etkisi" adlı makalesinde evlilik, toplumsal kurallar, tekstil el sanatlarına ilişkin bilgiler, çeyiz, çeyiz-başlık ilişkisi, çeyizin sergilenmesi, çeyiz senetleri, çeyizin toplanması ile ilgili bilgiler ayrıntılı bir biçimde ele alınarak açıklamaktadır.

ONUK (1988) "İğne Oyaları" adlı eserinde el sanatlarının önemi, el sanatları içinde iğne oyalarının tanımı, tarihi gelişimi ve teknik özellikleri üzerinde durulmaktadır.

ŞAHİN (1989) "Elazığ İl Merkezinde Çeyizlerde Bulunan Hammaddesi Lif Olan El Sanatları Ürünleri" isimli yüksek lisans tez çalışmasında çeyizin tanımı, Elazığ ili çeyiz geleneği ve bu çeyizlerde bulunan hammaddesi lif olan el sanatları ürünlerini anket çalışmasıyla tespit ederek, konuyla ilgili geniş bilgilere yer vermektedir.

BAHŞİŞOĞLU (1998)'nun "Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışmasında çeyizin tanımı, çeşitli kültürlerde çeyiz uygulamaları, Türk kültüründe çeyiz, Türkiye'de çeyiz ile ilgili gelenekler, çeyiz geleneğinde Kastamonu örneği, sosyal kültürel yapıda meydana gelen değişikliğin Kastamonu çeyiz geleneğine yansıması ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

KADEMOĞLU (1999)'nun "Çeyiz Sandığı" isimli eserinde çeyiz kültürünün kaynakları, Türk çeyizi, Anadolu çeyizleri, çeyizin bireysel, toplumsal, ekonomik, sanatsal boyutu, çeyiz sergisi, Anadolu düğünleri ile bazı çeyiz ve hediye adetleri, tarih ve dünyada çeyiz hakkında geniş bilgilere yer vermektedir.

TATAR (2001) "Kıbrıs Sandıkları" adlı eserinde ağaç oymacılık sanatı, sandık, sandıklardaki süsleme, bu süslemeler hakkında geniş bilgilere yer vermektedir.

ÖZBAĞI (2003) "Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma" adlı makalesinde çeyizin anlamı, Kayseri ili Develi ilçesinde çeyizin hazırlanışı ve seçiminden, çeyizin sergilenmesi ve toplanmasına kadar olan süreç hakkında geniş bilgilere yer vermektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evreni, örneklemi, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1 Model

Alan araştırması, bilimsel araştırma literatüründe "betimleme, tarama, durum saptama teknikleri" olarak da yer alır (Kaptan, 1998, s.61). Belli bir zaman kesiti içinde çok sayıda denek veya objeden elde edilen verilerin analizi ile araştırma problemine veya problemlerine cevap arandığında, uygulanacak yöntem, betimsel (alan) araştırma yöntemleridir (Arseven, 2001, s.104).

Görüşme yöntemi ise; en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir. Survey araştırmalarda görüşme (mülakat) tekniği ile veri toplama, iletişim teknolojisindeki gelişmeye paralel olarak gittikçe yaygınlaşan bir yöntemdir. Araştırma yöntemleriyle ilgili literatürde görüşmenin tanımı; "sözel olarak bilgi toplama" (Gökçe,1988,s.56), "araştırma konusunda ilgili kişilerden, sorulacak sorular çerçevesinde bilgi alma" (Aziz, 1990, s.72) ve "yüz yüze araştırmacının deneklere soru sorarak veri toplama" (Kaptan,1998, s.143) olarak ifade edilmektedir.

Erzurum çeyiz geleneği ile ilgili bilgiler yazılı kaynaklardan ve kaynak kişilerden "alan araştırması" yöntemi ile "görüşme" yöntemi kullanılarak derlenmiştir.

3.2 Evren ve Örneklem

3.2.1 Evren

Bu araştırmanın evrenini Erzurum ili çeyiz geleneğinde yer alan ürünler oluşturmaktadır.

3.2.2 Örneklem

Ürünler / Kaynak Kişiler	İşleme	Tentene	Oya	Çorap	Patik	Lizöz	Takı	Sandık	Halı	Kilim	Ehram	Peştamal
Aliye KATIK					**X**						**X**	
Asiye TOSUN				**X**				**X**				
Atagün TERZİ										**X**		
Ayşe CİNİSLİOĞLU			**X**									
Ayşe DARGA	**X**											
Fadime KARACA	X		**X**									
Fadime TONTAŞ												
Hanım TOKMAK	X											
Havva TACER											**X**	
Leyla DURULAR	**X**							**X**				
Medehe BULGAN			**X**	**X**		**X**						
Mediha DEVER				**X**			**X**					
Melek KARAOVA	**X**			**X**								
Muazzez TOZOĞLU			**X**						**X**			
Münevver BİLİCİ							**X**					
Müsebiye ÖGET		**X**	**X**								**X**	**X**
Nejla DURAN		**X**		**X**								
Nemciye ÖZTAŞYONAR							X					
Nesrin GEDİK	**X**	**X**	**X**									
Nuran SEVEROĞLU			**X**									
Nuriye ÇIP	**X**											
Sebahattin KULANŞİ											**X**	
Selma ÜSTÜNKARDEŞLER		**X**										
Semahat DALAS	**X**		**X**								**X**	
Taliha GÖKTAŞ			**X**									
Tülay KARAMAN	**X**											
TOPLAM= 40	**9**	**4**	**9**	**4**	**1**	**1**	**3**	**2**	**1**	**1**	**4**	**1**

Tablo:1

Araştırma evrenindeki Erzurum çeyiz geleneğinde yer alan el sanatları örneklerinden 9 işleme, 4 tentene (dantel), 9 oya, 5 çorap, 1 lizöz, 7 dokuma, 3 takı, 2 sandık toplam 40 parça ürün araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Kaynak kişilere göre tespit edilen ürünlerin dağılımı Tablo:1' de görülmektedir.

3.3 Verilerin Toplanması

Bu araştırmada Erzurum il merkezinde yer alan el sanatları örnekleri ile Ankara ve Erzurum'daki kütüphaneler ve özellikle de araştırmaya konu olan yörede yapılan araştırmalar çalışmaya katkı sağlamıştır. 01.10.2006-31.12.2006 tarihleri arasında araştırma verilerinin elde edilmesinde öncelikle konu ile ilgili literatür taranmış, elde edilen bilgiler özetlenerek araştırmanın ilgili bölümlerinde sunulmuştur. Yörede toplanan veriler için araştırmacı tarafından görüşme (mülakat) formu geliştirilmiştir. Hazırlanan formda ilgili uzman görüşü alınmış, 01.05.2007-31.08.2007 tarihleri arasında bizzat araştırmacı tarafından yöreye gidilerek formlar, araştırma kapsamına alınan kişilere uygulanmıştır.

3.4 Verilerin Analizi

Erzurum ili merkezde yaşayan, araştırma kapsamına alınan kişilerden, araştırmanın konusu ve amaçları doğrultusunda bilgi toplamak üzere, 33 sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmış, yörede yaşayan ve özellikle doğup büyüyen bireylere, araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Görüşme formunun uygulanmasında doğum yerleri farklı olan bireyler araştırma yöresini temsil etmemeleri nedeni ile araştırma kapsamına alınmamıştır. Görüşme soruları, bizzat araştırmacı tarafından 2007 yılı içinde Erzurum il merkezinde araştırmaya alınan 24'ü kadın 4'ü erkek, 28 bireyle karşılıklı görüşme tekniği uygulanarak doldurulmuştur.

Araştırma kapsamına alınan kişilerden elde edilen mevcut ürünler var olduğu şekli ile gözlenerek, birbirinden farklı örnek özelliği gösteren çeyizlik ürünlerin fotoğraf ve video çekimleri yapılmıştır. Çekilen fotoğraflar araştırmanın ilgili bölümlerinde sunulmuştur.

Yazılı kaynak araştırması için, Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Kültür Bakanlığı (HAGEM) Kütüphanesi, YÖK Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Edebiyat Bilimleri Bölüm Kütüphanesine gidilerek kaynaklar taranmıştır. Literatür tarama çalışmaları sırasında Erzurum'da çeyiz geleneği ile ilgili bir yayına rastlanmamıştır.

Araştırma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Tez Yazım ve Basım Yönergesi'nde belirtilen ilkeler doğrultusunda hazırlanmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

4.1 Çeyizde Yer Alan Ürünler

Çeşitli medeniyet ve kültürlerin gelişme ve geçit yeri olan Anadolu'da el sanatlarının çok eski bir geçmişi vardır. Burada pek çok çeşitleri yapılan sanatlarda, zevkin, renk anlayışının, geçmişe olan bağlılığın örnekleri görülür. El sanatlarının yapımı her ne kadar ekonomik ve iklim şartlarına bağlanırsa da Anadolu el sanatları, gelenek ve görenekleriyle maziye olan bağlılıkları ortaya koyar (Arlı, 1990, s.7).

Çeyiz hazırlığı hem maddi harcama hem de emek gerektiren uzun süreli bir uğraştır. Çocuk küçükken çeyiz hazırlığına başlanması sayesinde evliliğin törenleri yaklaşınca özellikle el işleriyle kaybedilecek zaman, emek ve maliyet azaltılmış olur. Anadolu genelinde çeyiz hazırlıklarına çocuğun küçük yaşından itibaren başlanmaktadır. Anadolu'da çeyiz gelenekleri incelendiğinde bazı ayrıntılar dışında büyük farklılıklar görülmemektedir. Çeyiz, bölgelere göre değişiklik göstermekle birlikte esas olarak yatak-yorgan, kadın-erkek çamaşırları, çarşaf ve benzeri eşyaları kapsayan sandık çeyizi ve zaruri ev eşyalarından meydana gelir (Koşay, 1944,s.106).

Yörede ise evlilik kararı kesinleşince, kız evi hazırlığa girişir. Zaten kızın çeyizi, birkaç yıldan beri epeyce yol almıştır, son eksikler de görülmeye başlanır. Çeyiz olarak; yatak ve oda takımları, seccade, halı, kilim, hamam takımları, mutfak, sofra örtüleri, gelin için ev ve sokak kıyafetleri, iç çamaşırları, damada örtü, yazma ve çevreler hazırlanır, bohçalar içinde kızın sandığına yerleştirir.

4.2 El Sanatları Ürünleri

İnsanoğlu'nun var olduğu tarihten günümüze kadar uygarlıklar, el sanatlarıyla iç içe yaşamışlardır ve yaşamaktadırlar. Genel anlamda düşünülürse insan; yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süslenme, eğlence gibi ihtiyaçlarını el sanatlarından ve

onun ürünlerinden yararlanarak karşılamışlardır. Toplum yaşamının kendisi olan üretim biçimlerinden kaynaklanan el sanatları aynı zamanda kültürel birer olgudur. Bu nedenledir ki bir milletin kültür ve kişiliğinin en canlı belgelerinden sayılan el sanatları; asırlar boyu toplumun yaşayış, zevk, sanat anlayış ve el becerisiyle bütünleşerek insan ruhunun derinliklerinden eserlerine incelikle aksettiği görülmektedir (Onuk, 1988, s.VII).

4.2.1 İşlemeler

İşleme; pamuk ya da ipekten yapılmış, beyaz, renkli, kalın ve ince kumaşlar bazen de keçe ve deri üzerine; ipek, yün, keten, pamuk, metal vb. gibi iplikler kullanarak elde veya makinede iğne veya tığla, düz ve kabarık değişik iğne teknikleri yardımıyla yapılan süslemelere denilmektedir (Sain'den aktaran Özbağı, 2007, s.3).

Bir başka ifadeyle işleme; ipek, keten, pamuk, metal v.b. iplikler kullanılarak, çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla; keçe, deri, dokuma v.b. üzeri yapılan bezemelerdir (Barışta, 1995, s.2).

Türklerin işleme sanatını günümüzde eski önemini ve güncelliğini yitirmiş olsa da genç kızların çeyizlerinde, büyükannelerin sandıklarında varlığını sürdürmektedir. Boş vakti değerlendirmek ya da ekonomik gelir sağlamak amacıyla yapılan işlemeler, günümüzde çeyiz hazırlama, doğum ve hediyelerle toplum hayatında güncelliğini sürdürmektedir (Eyiol, 2005, s.1281).

Yörede hemen hemen tüm sandıklarda işleme örneklerinin birçok çeşidiyle karşılaşılmaktadır. Etamin, Kanaviçe, Maraş (dival) İşi, Çin İğnesi, Kum İşi, Delik (Beyaz İş) İşi ürünleri yoğunlukta olanlarıdır.

Yörede eskiden beri en fazla yapılan çeyiz ürünü kuşkusuz işleme ve nakışlardır. Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan işleme grubunda yer alan kanaviçe işlemelerle pek çok çeyiz ürünü yapılmıştır. Ayrıca Maraş işi bohçalar Yatak takımları, oda takımları, mutfak takımları, sandık örtüleri, bohçalar, v.s işlenmiştir.

İşlemelerde kullanılan ana motifler genellikle bitkisel kökenli olmasının yanında anlam yüklü ve nesneli olanlarına da rastlanılmaktadır. 8-9 yaşlarına gelen kız çocuklarının el işi olarak ilk önce işlemeyi öğrendikleri ve çeyizleri için çoğu ürünü bu teknikle hazırladıkları görülmektedir. Erzurum çeyizlerinde en az on-onbeş takım kanaviçe işleme bulunmakta, bunlar kullanım amaçlarına göre farklılık göstermektedir.

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan işleme örnekleri ile ilgili bilgi formu ile açıklamaları örnek; 1-2-3-4-5-6-7-8-9'da yer almaktadır.

Örnek No	: 1
Fotoğraf No	: 7
İlgili Koleksiyon	: Ayşe DARGA
Koleksiyonun Açık Adresi	: Eski mah. Emin sok. No:15 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 06/ 05 /2007
Ürünün Cinsi	: Karyola eteği
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 90 cm x 2,25 cm
Uygulanan Teknik	: Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Açık yeşil, koyu yeşil, koyu mor, lila, kahverengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	: Yörede “kara üzüm” denilen motif, dikdörtgen formlu örtünün uzun kenarına, birbirini takip edecek şekilde yerleştirilmiştir. Karyola eteğinin kenarı 2,5 cm den kıvrılıp makinede piko çekilerek antika dikişi ile temizlenmiştir.

Örnek No	: 2
Fotoğraf No	: 8
İlgili Koleksiyon	: Tülay KARAMAN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yeşil Mah. Çay Sok. Güven Aprt. 2/1
İnceleme Tarihi	: 15/ 08 /2007
Ürünün Cinsi	: Yastık kılıfı
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 55 X 75
Uygulanan Teknik	: Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Açık yeşil, koyu yeşil, açık mavi, koyu mavi, kırmızı, bordo, sarı
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	: Yörede “sarmaşık gülleri” denilen motif, dikdörtgen formlu kılıfın kenarlarına, bağlamalı sıralamalarla yerleştirilmiştir. Yastık kılıfının kenarları ise 2,5 cm den kıvrılıp makinede piko çekilerek uç kısımlarına ise tentene dikilerek temizlenmiştir.

Örnek No	: 3
Fotoğraf No	: 9
İlgili Koleksiyon	: Fadime KARACA
Koleksiyonun Açık Adresi	: Caferiye mah. Çıkmaz sok. No: 7 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 18/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Karyola eteği
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 90 cm x 2,25 cm
Uygulanan Teknik	:Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Açık mor, koyu mor, çimen yeşili
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme, Anlam yüklü bezeme
Kompozisyon	:Dikdörtgen formlu örtünün uzun kenarına yörede "dağda-bağda" diye ifade edilen motifler birbirini takip edecek şekilde yerleştirilmiştir. Kenar temizlemesi makinede antika dikiş yapılarak ürün tamamlanmıştır.

Örnek No	: 4
Fotoğraf No	: 10
İlgili Koleksiyon	: Hanım TOKMAK
Koleksiyonun Açık Adresi	: Ayaz Paşa Mah. Kavaflar Sok. No:13 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 01/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Karyola eteği
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 95 cm x 2.20 cm
Uygulanan Teknik	: Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Sarı, kırmızı, pembe, bordo, açık yeşil, koyu yeşil, mor, lila
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme, Anlam yüklü bezeme
Kompozisyon	:Dikdörtgen formlu örtünün uzun kenarına yörede "gelin çiçeği" diye ifade edilen motifler birbirini takip edecek şekilde yerleştirilmiştir. Elde çırpma dikişiyle dikilen uç tentenesi ile ürün tamamlanmıştır.

Örnek No	: 5
Fotoğraf No	: 11
İlgili Koleksiyon	: Leyla DURULAR
Koleksiyonun Açık Adresi	: Bakırcı Mah. Cami Sok. Aydın Aprt. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 21/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yatık kılıfı
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 55 cm x 75 cm
Uygulanan Teknik	: Dokumanın iplikleri kesilerek yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Beyaz, yavruağzı
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Kesilerek yapılan iğne tekniklerinin uygulandığı motifler, yastık ucundan başlayarak içe doğru üçgen şeklinde yerleştirilmiştir. Yastık kılıfının uç kısmına sarma tekniği ile fisto uygulanmıştır.

Örnek No	: 6
Fotoğraf No	: 12
İlgili Koleksiyon	: Melek KARAOVA
Koleksiyonun Açık Adresi	: Cedid Mah. Baysal Sok. No:36/1 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 15/ 05/ 2007
Ürünün Cinsi	: Seccade
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 60 cm x 1,10 cm
Uygulanan Teknik	:Dokumanın iplikleri üzerinde yürütülen iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Altın sim, gümüş sim
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Zincir işi uygulanmış olan seccadenin dış kısmında stilize yaprak motifleri ile su oluşturulmuştur. Aynı sudan daha ince ve mihrabın aksi yönünde mihraba bitişik olarak yerleştirilmiştir. Mihrap kısmında her iki köşede üçgen ve uçları dilimli yaygın motif yer almakta, üçgenlerin ortasında dikeni andıran bitkisel motif bulunmaktadır.

Örnek No	: 7
Fotoğraf No	: 13
İlgili Koleksiyon	: Semahat DALAS
Koleksiyonun Açık Adresi	: Şükrü Paşa Mah. Hilalkent Sitesi Erzurum
İnceleme Tarihi	: 03/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Seccade
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 60 cm x 1,10 cm
Uygulanan Teknik	: Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Kahverengi, krem
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme, nesneli bezeme
Kompozisyon	:Etamin bezden yapılan seccadenin dış kısmını çevreleyen ince bir su yer almaktadır. İçerisinde geometrik zigzaglar bulunan seccadenin merkezinde ise; beş minareli ve beş kubbeli bir cami motifi bulunmaktadır. Caminin alt kısmında sağ ve soldan, içe doğru birbiri ucuna eklenmiş kare formlu desenler oluşturulmuştur. Üst kısımda da ortalanmış ve ters "V" şekilde geometrik bir motif bulunmaktadır. Ayaklık kısmına ise; 15 cm eninde, ucu tenteneli bir patiska geçirilmiştir.

Örnek No	: 8
Fotoğraf No	: 14
İlgili Koleksiyon	: Nuriye ÇIP
Koleksiyonun Açık Adresi	:Gez Mah. Sümbül Sok. Canlar Aprt. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 30/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Masa örtüsü
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 70 cm x 70 cm
Uygulanan Teknik	:Dokumanın iplikleri üzerinde yürütülen iğne teknikleri
Kullanılan renkler	: Mavi, pembe, kahverengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Kare örtünün orta kısmına gelecek şekilde yerleştirilen oval formlu bitkisel motifler, uç kısımlara da aynı desenin dörtte biri şeklinde uygulanmıştır. Küçük bitkisel motifler ise örtünün boş kalan kısımlarına düzenli bir şekilde serpiştirilmiştir. Ürünün kenar temizliği ise makinede piko çekilerek yapılmıştır.

Örnek No : 9

Fotoğraf No : 15

İlgili Koleksiyon : Nesrin GEDİK

Koleksiyonun Açık Adresi : Topçuoğlu Mah. Semih Kobal Cad. No:1 Erzurum

İnceleme Tarihi : 11/ 06/ 2007

Ürünün Cinsi : Bohça

Ürünün Boyutları (En x Boy) : 95 cm x 95 cm

Uygulanan Teknik :Dokumanın iplikleri kapatılarak yapılan iğne teknikleri

Kullanılan Renkler : Altın sim

Bezeme Konuları : Bitkisel bezeme, geometrik bezeme

Kompozisyon :Kare formlu kadife kumaş üzerine altın sim telle işlenen ve yörede kadama işi olarak ifade edilen bohçanın dört bir kenarında, bitkisel bir motifin orta kısmından çıkan yaprak motifleri yer almaktadır. Orta kısmında ise 8 adet, yıldızı andıran geometrik motifler yuvarlak formda dizilmiştir. Ürünün kenar temizliği ise; altın simle fisto yapılarak tamamlanmıştır.

4.2.2 Örgüler

Örgüyü tarif etmek istersek, kısaca, elde kullanılan basit aletlerle, tek ipliğin kendi üzerinde bükülüp, kıvrılarak çeşitli ilmeklerle tutturulması veya düğümlenmesidir (Akbil, 1970, s.36).

Örgüler, ince ve kalın olarak da iki bölümde toplanır. İnce örgüler; iğne, tığ veya mekik ile yapılan oya ve dantellerdir. Malzeme ve araçları ince olup dantel (tentene), oya.. gibi süs ihtiyacını sağlamaktadır. Kalın örgüler ise; iki veya beş şişle yapılan çorap, eldiven, başlık, tozluk, terlik gibi sık örülmüş olanlardır (Akbil,1970,s.36). Çoklukla malzeme ve araçları kalın olup kazak, süveter, çorap ve atkı... gibi giyime ait şeyler yapılır. Çorap, kese ve eldivenlerin malzemelerine göre her iki şekilde de örülmesi mümkündür (Özbel, 1945, s.3).

İnce Örgüler; Türk el sanatlarının ince ve kalın örgülerden oluşan zengin bir örgü işleri repertuarı vardır. Örgü işleri iğne, tığ, firkete, mekik vb. aracılığıyla ipek, pamuklu iplik, pul ile boncuk kullanarak yapılan tentene yanı sıra araç kullanmadan yapılan bağ işi ve oya çeşitlemelerinden oluşan ince örgüler ve yün iplik kullanılarak tığ ve şişle yapılan kalın örgüler olarak iki ana başlık altında kümelenebilir. (Barışta, 1998, s.118).

- **Tenteneler (Danteller)**

Dantel; elbise, çamaşır, örtü vb. eşyalara süs olarak dikilen ve çeşitli ipliklerle değişik biçimde örülen seyrek dokuma. Halk dilinde dantele tentene de denilmektedir (Eronç, 1984, s.108).

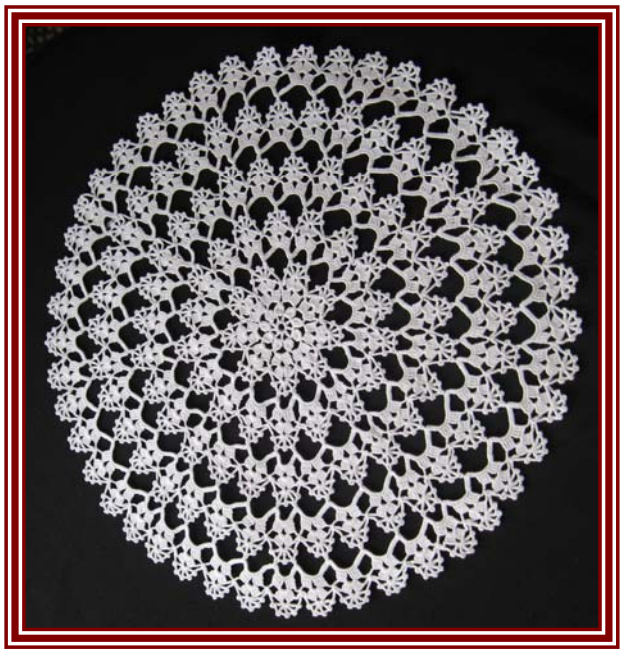
Tenteneler (dantel), her yöre ve çeyizlerde olduğu gibi araştırma kapsamına alınan yöre çeyizlerinin de en önemli el işleridir. Hem objeyi süsleyen hem de objeyi oluşturan tenteneler olarak ta; yatak odası, vitrin (salon), oturma odası takımları, sehpa takımı, mutfak takımı, yastık başı ve masa örtüleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Perdeler ve fiskos örtülerinde de motif tentenelerin yanı sıra tümden

örülen tentenelere de rastlanılmaktadır. Ara tenteneler ise karyola takımları, yorgan ağzı ve yastık kılıflarında kullanılmaktadır. Ayrıca uç tentenelerini de hemen hemen tüm ürünlerde görebilmek mümkündür. Fotoğraf No:16'da Erzurum'a ait çeyiz sergisindeki tenteneler görülmektedir.

Fotoğraf No:16

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan tentene örnekleri ile ilgili bilgi formu ile açıklamaları örnek; 10-11-12-13'te yer almaktadır.

Örnek No	: 10
Fotoğraf No	: 17
İlgili Koleksiyon	: Selma ÜSTÜNKARDEŞLER
Koleksiyonun Açık Adresi	: Hasani Basri Mah. Rabia Hatun Sok. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 27/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yatak odası takımı
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: Çapı 25 cm
Uygulanan Teknik	: Trabzan, brit, sık iğne, piko
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Merkezden başlayarak oluşturulan yuvarlak halkanın içerisine 8 adet brit yapılarak aralarındaki 3er zincirin içleri ise bir üst sırada 4'lü britlerle doldurulmuştur. Bu britlerin üzeri ise piko yapılmıştır. 8 zincir çekilerek bir üst sırada sık iğneyle doldurulan zigzagların üzerleri 4 sıra tekrarlanarak ürün tamamlanmıştır. Ürünün kenar süslemesine ise piko yapılmıştır.

Örnek No	: 11
Fotoğraf No	: 18
İlgili Koleksiyon	: Müsebiye ÖGET
Koleksiyonun Açık Adresi	: Kırmacı Mah. Papatya Sok. No:11 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 19/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Karyola eteği ve arası
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 85 cm x 2,10
Uygulanan Teknik	: Trabzan, brit, sık iğne, piko
Kullanılan Renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Dikdörtgen formlu karyola eteğinin 10 cm içe doğru olan kısmında bitkisel motiften meydana gelen ara tentenesi yer almaktadır. Ara tentenesi makinede sarma dikişi ile geçirilerek alt ve üst kısımlarına piko yapılmıştır. Uç tentenesi ise aynı motiften olup ara tentenenin 5 cm altına elde çırpma dikişi ile tutturulmuştur. Ara tentenesinin altına ise renkli saten geçirilmiştir.

Örnek No	: 12
Fotoğraf No	: 19
İlgili Koleksiyon	: Nesrin GEDİK
Koleksiyonun Açık Adresi	: Topçuoğlu Mah. Semih Kobal Cad. No:1 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 14/ 05/ 2007
Ürünün Cinsi	: Havlu kenarı
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 30 cm x 90 cm
Uygulanan Teknik	: Trabzan, brit, sık iğne, piko
Kullanılan renkler	: Beyaz, yavruağzı
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Merkezden başlayan üçgen formun içerisinde bitkisel motif yer almaktadır. Orta desenin sağında ve solunda ise 3'er adet yaprağı andıran bitkisel motifler bulunmaktadır. Kenar süslemesi ise; yavruağzı renkte iplikle piko yapılarak ürün tamamlanmıştır.

Örnek No	: 13
Fotoğraf No	: 20
İlgili Koleksiyon	: Nejla DURAN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yunus Emre Mah. Yonca Sok. No:11/A Erzurum
İnceleme Tarihi	: 26/ 05/ 2007
Ürünün Cinsi	: Masa örtüsü
Ürünün Boyutları (Çapı)	: 100 cm
Uygulanan Teknik	: Trabzan, brit, sık iğne, piko
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Merkezden yıldız motifini andıran ve ara kısımlarda da kafes şeklindeki örgü ile devam eden ürün, piramit şekli verilen britler, yuvarlak formda 6 sıra tekrarlanmıştır. Kenarları ise piko yapılarak ürün tamamlanmıştır.

➲ **Oyalar**

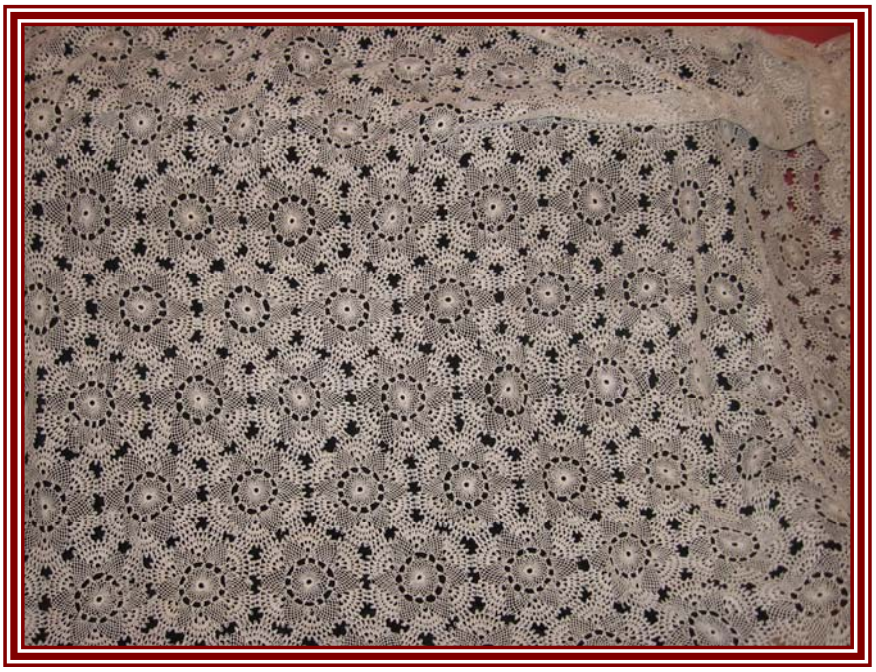
Oyacılık bir örgü sanatıdır. Oyacılığın örgü sanatı içinde kendine özgü bir yeri vardır (Öğüt, 1973, s.55). Genel olarak oyalarla ilgili bir tanım vermek gerekirse; "Oya; ince, bükümlü ve çeşitli cinste ipliklerin iğne, tığ, mekik, firkete gibi basit araçlarla ve el yardımı ile birbiri üzerine ilmeklenerek tutturulmasından meydana gelmiş ince örgülerdir" (Ortaç, 1997, s.174).

Özcan (1997,s.4)'a göre oyalar, yapımında kullanılan araç-gereç ve tekniklere göre birçok çeşide ayrılır. **Araca göre; i**ğne oyaları, tığ oyaları, mekik oyaları, firkete oyaları, **gerece göre;** koza oyaları, yün oyaları, mum oyaları, boncuk oyaları, dokuma oyaları, kumaş artığı oyalarıdır.

Yalnız yazma kenarlarını süsleme amaçlı olmayan oyalar, namaz örtüsü, masa örtüsü, tepsi örtüsü, sehpa örtüsü, bohça kenarı, yatak ve oda takımları olarak bütünlük teşkil etme maksadıyla yapılan süsleme unsurudur. Yöre çeyizlerinde iğne oyası, mekik oyası, tığ oyası, firkete oyası, boncuk oya en çok tespit edilen oyalar olmuştur.

Araştırma kapsamına giren oyalarla ilgili kaynak kişilerin görüşleri de şöyledir. Öğet, "Bir kızın cehezinde en az gırk-elli tene oyalı yazması olur. İğne oyası en meşurudur" Dever ise, "İğne oyaları yazmalarda da yapılır ama en çoğu namaz örtülerinde olur. Hani bir ağırlığı vardır ya bu namazlıhların daha güzel olsun, güzel görünsün diye tercihen iğne oyalıdır hepsi." şeklinde ifade etmişlerdir.

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan oya örnekleri ile ilgili bilgi formu ve açıklamaları örnek; 14-15-16-17-18-19-20-21 yer almaktadır.

Örnek No	: 14
Fotoğraf No	: 21
İlgili Koleksiyon	: Müsebiye ÖGET
Koleksiyonun Açık Adresi	: Vaniefendi Mah. Kırmızı Çeşme Sok. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 12/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Masa örtüsü
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 180 x 180
Uygulanan Teknik	: Kare ilmek
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Kare formda hazırlanan masa örtüsü, 324 adet motifin birbirine tutturulmasından meydana gelmiştir. Motif bir merkez etrafına sıralanan bitkisel kaynaklı desenlerden oluşmaktadır.

Örnek No	: 15
Fotoğraf No	: 22
İlgili Koleksiyon	: Nesrin GEDİK
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yeğenağa Mah. Nizamiye Sok. No: 8/A Erzurum
İnceleme Tarihi	: 02/ 05/ 2007
Ürünün Cinsi	: Bohça
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 35 cm x 35cm
Uygulanan Teknik	: Zürafa, kare ilmek
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel
Kompozisyon	:İğne oyası kare formlu bohçanın kenarlarından birine ortaya gelecek şekilde yine kare formunda oyularak yerleştirilmiştir. Yuvarlak biçiminde küçük motifin etrafına ise dörder adet, yörede çilek adı verilen motifler tutturulmuştur. Ürünün diğer kenarlarına bitkisel kaynaklı ince bir su uygulanarak kenar temizliği tamamlanmıştır. Motiflerin göbeğine yıldız şeklinde pullar dikilmiştir.

Örnek No	: 16
Fotoğraf No	: 23
İlgili Koleksiyon	: Taliha GÖKTAŞ
Koleksiyonun Açık Adresi	: Kazım Yurdalan Mah. Belediye Evleri No:3 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 14/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Namaz örtüsü
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 80 cm x 110 cm
Uygulanan Teknik	: Zürafa, kare ilmek
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Geometrik, nesneli bezeme
Kompozisyon	:İğne oyası, dikdörtgen formlu namaz örtüsünün bir uzun, iki kısa kenarlarında yer almaktadır. İnce bir bordür üzerine üçgen biçimindeki motifler aralıklı olarak sıralanarak, aralarına ve uç kısımlarına yelpaze motifleri yerleştirilmiştir.

Örnek No	: 17
Fotoğraf No	: 24
İlgili Koleksiyon	: Medehe BULGAN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Murat Paşa Mah. Haşıloğlu Sok. No: 10 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 21/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yazma
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 81 cm x 83 cm
Uygulanan Teknik	:Zürafa, üçgen düğüm, zürafa üzeri oval düğüm, köprü üzeri oval düğüm
Kullanılan renkler	: Açık yeşil, kırmızı
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme.
Kompozisyon	:Zemin dörtkenarı bükülerek bir sıra zürafa yapılmıştır. Ana motif üçgen formunda bir kök üzerinde aynı kökten çıkan iki dalın ucunda badem biçimindeki yörede “kiraz” diye adlandırılan motiften meydana gelmiştir. Ana motiflerin arasında ise yörede “civankaşı” diye ifade edilen motifler yerleştirilmiştir.

Örnek No	: 18
Fotoğraf No	: 25
İlgili Koleksiyon	: Nuran SEVEROĞLU
Koleksiyonun Açık Adresi	: Emirşeyh Mah. Türbe Sok. No:22 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 07/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yazma
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 81 cm x 85 cm
Uygulanan Teknik	: Zürafa, üçgen düğüm, muhit gitme, zürafa üzeri oval düğüm, kirpik, düz iğne atması, tomurcuk zürafa üzeri köprü atması
Kullanılan renkler	: Mor, beyaz, sarı, turuncu
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Zeminin dörtkenarı bükülerek bir sıra zürafa yapılmıştır. Karşılıklı dörtkenarı ise yörede "mor menevşe" diye ifade edilen ana motif, üçgen form ve boru üzerine beş yapraklı mor menevşeden meydana gelmiştir. Bir kenara beş motif, diğer kenarlara da eşit olmak üzere yerleştirilmiştir.

Örnek No	: 19
Fotoğraf No	: 26
İlgili Koleksiyon	: Ayşe CİNİSLİOĞLU
Koleksiyonun Açık Adresi	: Kayakyolu Buket Evler No:21 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 19/06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yazma
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 80 cm x 85 cm
Uygulanan Teknik	: Zürafa, tığ danteli trabzan,
Kullanılan renkler	: Sarı, kırmızı
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Yörede “yonca” diye adlandırılan motif yazmanın dörtkenarına belli aralıklarla yerleştirilerek, zincirlerle yazmaya tutturulmuştur.

Örnek No	: 20
Fotoğraf No	: 27
İlgili Koleksiyon	: Semahat DALAS
Koleksiyonun Açık Adresi	: Şükrü Paşa Mah. Hilalkent Sitesi Erzurum
İnceleme Tarihi	: 25/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Yazma
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 80 cm x 85 cm
Uygulanan Teknik	: Mekik
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, mor, siyah, beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Kare formlu yazmanın dörtkenarına bitkisel motiflerden oluşan oya, zincir üzerine bağımsız belirli aralıklarla yerleştirilerek elde çırpma dikişiyle yazmaya tutturulmuştur.

Örnek No	: 21
Fotoğraf No	: 28
İlgili Koleksiyon	: Fadime KARACA
Koleksiyonun Açık Adresi	: Caferiye mah. Çıkmaz sok. No: 7 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 22/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Pamuklu tülbent
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 83 cm x 85 cm
Uygulanan Teknik	: Literatürde teknik ismi bulunmamaktadır.
Kullanılan renkler	: Beyaz, siyah
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Yuvarlak formlu yapılan ve yörede “karadut” adı ile bilinen oya, zincir üzerine bağımsız belirli aralıklarla yerleştirilerek kare formlu tülbende tutturulmuştur.

Örnek No	: 22
Fotoğraf No	: 29
İlgili Koleksiyon	: Muazzez TOZOĞLU
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yoncalık mah. Terminal Sok. No: 5 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 22/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Namaz örtüsü
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 85 cm x 110 cm
Uygulanan Teknik	: Firkete
Kullanılan renkler	: Beyaz, yavruağzı
Bezeme Konuları	: Nesneli bezeme
Kompozisyon	:Firkete oyası, dikdörtgen formlu namaz örtüsünün bir uzun, iki kısa kenarında yer almaktadır. Beyaz renkli ince bir su (bordür) üzerine, yörede "yelpaze" diye adlandırılan üçgen biçimindeki motifler bağlantılı bir biçimde yerleştirilmiştir.

Kalın Örgüler, iki veya beş şişle yapılan çorap, eldiven, başlık, tozluk, terlik gibi sık örülmüş örgülerdir (Akbil, 1970, s.36).

Bir ya da birden fazla şiş kullanarak çeşitli ipliklerle oluşturulan ilmekleri iplik dolayıp, sarıp, geçirip yapılan örücülüğe örgücülük denilmektedir. Örgücülükte kazak, kırka, yelek, atkı, eldiven, başlık, çetik (patik), çorap gibi ürünler yapılmaktadır. Başlık ve eldivenlerin özellikle tiftikten yapılmış örneklerine Erzurum ve Sivas'ta rastlanılmaktadır (Barışta, 2005, s.234).

➲ **Çorap-Patik**

Çorap; çeşitli ipliklerden örülen, ayağa giyilen giyecek (Anonim, 2005, s.448) olarak tanımlanır. Çorap, ayağa geçirilip dize kadar çıkarılan, dış etkenlerden korunmak ve giyimi tamamlamak için giyilen örgü giyecektir. Doğal (pamuk, yün, tiftik) ve yapay (poliamit, akrilik vb.) ipliklerden ya da ikisinin karışımından oluşan liflerle örülmektedir (Koçu, 1967, s.49).

Basit el aletleri kullanılarak yapılan örgüler, kullanılan alete göre isim almaktadır. Çorap yapımında ise en çok şiş kullanılmaktadır. (Barışta, 1987, s.18).

Yörede kışın uzun ve ağır geçmesi çeyizlerde de buna uygun mamullerin talep edilmesine sebep olmuştur. Dağ çayırlarının fazla olması hayvancılığı ön plana çıkarmış, iklim koşullarından dolayı da yünün kullanılmasını önemli kılmıştır.

Erzurum çeyizlerinde yün çoraplar her zaman değerini korumuştur. Koyunyününün kırkımından elde edilen yapağılar, yıkanıp temizlendikten sonra yün çubuğu ile çırpılır. Yün tarağından geçirilerek sümek haline getirilip, teşilerle de eğrilerek iplik elde edilir. İnce bükümlü ve doğal yün renginden örülen bu çoraplar, çeyizlerin en nadide ürünleridir. Yün çorapların yanı sıra yörede orlon ipliklerden örülen "spor" ve "patik (yörede paddik şeklinde ifade edilmektedir)"lere de rastlanılmaktadır.

Araştırma kapsamında “dizleme” diye ifade edilen çoraplar tüm çeyiz sandıklarında yer almaktadır. Saf yünden ve bizzat yünün doğal renginden örülmektedir.

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan çorap ve patik örnekleri ile ilgili bilgi formu ve açıklamaları örnek; 23-24-25-26-27’de yer almaktadır.

Örnek No	: 23
Fotoğraf No	: 30
İlgili Koleksiyon	: Asiye TOSUN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Şehitler Mah. Aziziye Sok. No:17
İnceleme Tarihi	: 10/ 07/2007
Ürünün Cinsi	: Çorap
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 10 cm x 40 cm
Uygulanan Teknik	: Beş şiş
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Anlam yüklü bezeme
Kompozisyon	:Beş şişle dikişsiz örülmüş olan çorap; burundan başlanarak artırma yöntemiyle devam etmiştir. Yörede "saz yolu" denilen motif ile başlayan taban, ayaküstü ve konç kısmını da içine alarak aynı motifle devam eden çorap, 6 cm lastik örüldükten sonra iki sıra ters örgü örülerek tamamlanmıştır.

Örnek No	: 24
Fotoğraf No	: 31
İlgili Koleksiyon	: Mediha DEVER
Koleksiyonun Açık Adresi	: Aziziye Mah. Gazambar Sok. No:8/A Erzurum
İnceleme Tarihi	: 18/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Çorap
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 11 cm x 35 cm
Uygulanan Teknik	: Beş şiş
Kullanılan renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Anlam yüklü bezeme
Kompozisyon	:Beş şişle dikişsiz örülmüş olan çorap; burundan başlanarak artırma yöntemiyle devam etmiştir. Yörede "çukur burma" denilen motif ile başlayan taban, ayaküstü ve konç kısmını da içine alarak aynı motifle devam eden çorap, 10 cm lastik örüldükten sonra iki sıra ters örgü örülerek tamamlanmıştır.

Örnek No	: 25
Fotoğraf No	: 32
İlgili Koleksiyon	: Aliye KATIK
Koleksiyonun Açık Adresi	: İhmal Mah. Çamurlu Sok. No:4 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 13/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Patik
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 10 cm x 25 cm
Uygulanan Teknik	: Beş şiş
Kullanılan renkler	: Siyah, açık mavi, krem, yavruağzı, hardal sarısı, yeşil
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Siyah sentetik iplik ile burundan başlayan patik, artırılarak 5 cm burun kısmı oluşturulmuştur. 7 cm ayak üstü ve tabanı tamamlayan bölüm ile konç kısmı da dahil topuğa kadar açık mavi, krem, yavruağzı, hardal sarısı, yeşil, siyah renklerde birbirine bitişik üçgen motiflerle tamamlanmıştır. 2 cm topuk kısmı ile konç kısmında siyah renk kullanılmıştır. Patiğin konç kısmına tığ ile piko yapılmıştır.

Örnek No	: 26
Fotoğraf No	: 33
İlgili Koleksiyon	: Melek KARAOVA
Koleksiyonun Açık Adresi	: Cedid Mah. Baysal Sok. No:36/1 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 11/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Kısa çorap (spor)
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 10 cm x 20 cm
Uygulanan Teknik	: Beş şiş
Kullanılan renkler	: Pembe, siyah, beyaz
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Beş şişle dikişsiz örülmüş olan çorap; burundan başlanarak artırma yöntemiyle devam etmiştir. Kilim motifi, çorabın, ayaküstü ve konç kısmında kullanılmıştır. Tabanda ise iç içe geçmiş "V" şeklinde geometrik bezeme kullanılarak, 6 cm lastik örüldükten sonra iki sıra ters örgü örülerek tamamlanmıştır.

Örnek No	: 27
Fotoğraf No	: 34
İlgili Koleksiyon	: Nejla DURAN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yunus Emre Mah. Yonca Sok. No:11/A Erzurum
İnceleme Tarihi	: 27/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Kısa çorap (spor)
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 10 cm x 22 cm
Uygulanan Teknik	: Beş şiş
Kullanılan Renkler	: Yeşil, beyaz
Bezeme Konuları	: Bitkisel Bezeme
Kompozisyon	:Beş şişle dikişsiz örülmüş olan çorap; burundan başlanarak artırma yöntemiyle devam etmiştir. Yeşil renkli bitkisel motifler, çorabın, ayaküstü, taban ve konç kısmında kullanılmış, 6 cm lastik örüldükten sonra iki sıra ters örgü örülerek tamamlanmıştır. Çorabın burun, topuk ve lastik kısmı beyaz renktedir.

Örnek No	: 28
Fotoğraf No	: 35
İlgili Koleksiyon	: Medehe BULGAN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Murat Paşa Mah. Haşıloğlu Sok. No: 10 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 02/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	:Lizöz
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 40 cm x 55 cm
Uygulanan Teknik	: Şiş ve tığ örgü
Kullanılan Renkler	: Beyaz
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Lizözün kol, arka ve ön kısmında geometrik bezemeler kullanılmıştır. İki şişle örülen kol, arka ve ön dikilerek birleştirilmiş, yaka kısmı ise tığla örülmüştür. Kenar süslemesi ise; tığda piko yapılarak ürün tamamlanmıştır.

4.2.3 Dokuma

Dokuma, "İki veya daha çok iplik grubunun çeşitli düzenlerde birbirlerinin arasından (üstünden, altından) geçerek birbirleriyle kenetlenmesi işlemi ve bu kenetleme sonunda ortaya çıkan mamuller" (Aytaç,1997,s.1).

Mekikli dokumalar; bu grup asıl dokuma grubu olarak kabul edilmekte olup, yan yana sıralanmış çözgü ipliklerinin gruplar halinde "gücü" denilen çerçevelerle yukarıya kaldırılıp indirilmesiyle arada oluşan ve "ağızlık" denilen açıklıktan mekik aracılığıyla atkı ipliklerinin geçirilmesiyle meydana gelirler (Aytaç, 1997, s.250).

- **Ehram**

Lügat olarak Ehram; Erzurum'da yaşlı kadının köyde ise hemen hemen bütün kadınların giydiği sokak giysisidir (Bulut, 1989, s.177).

Anadolu'da kadınların dışarı çıkarken örtündükleri doğal renkli yünlerden genellikle bezayağı örgüyle dokunmuş, kareye yakın dikdörtgen biçimli örtü kumaşı (Anonim, 1986, s.5587).

Araştırma kapsamına alınan sandıkların hemen hemen tümünde ehramlarla karşılaşılmaktadır. Tozoğlu, "Ehram çeyizin en önemli malzemesidir. Bir kızın çehezinde olmazsa olmaz. Kız küçükken çeyizi sandıkta denir ya işte sandığın içinde heç bir şey olmasa da, kesinlikle ehramı olur. Çünki anasına da onun anasından kalmıştır. Ehram esgiden çok değerliydi de şimdilerde pek rağbeti yok. Genede Erzurum'u ve cehezini bilenler kızlarının cehezine ya da sandığına ehramı muhakkak koyar" diye ifade etmiştir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nde Ehram ustası olarak görev yapan Sebahattin Kulanşi'nin ehram hakkındaki görüşleri ise şöyledir. "Aslında ehramın kendine has dili vardır. Genç kızlar; düz, desensiz, beyaz, nişanlı kızlar; beyaz, herhangi nakışlı, yeni evli kadınlar; beyaz, özellikle saat kordonu nakışlı, çoluk

çocuğa karışan kadınlar; boz ya da şekeri boz renkli, mavi herhangi bir nakış, hacı olanlar; mor veya kahverengi ehram, yeşil nakışlı, yaşlılar ise; siyah, düz veya sade nakışlı ehramları kullanırlar. Hatta eskiden kadınlar öldüğünde ehramını, tabutunun üzerine örtme geleneği de bazı yörelerde hala devam etmektedir. Ehramlarda kullanılan nakışların isimleri ise; reyhan dalı, kişniş çöpi, saat kordonu, pirinç deni, antika, ceviz kanadı, yıldız, elmas küpe, aynalı kutu, paşa merdivenidir.

- **Keşanlı Peştamal**

Mekikli dokuma olan peştamallar, hamamlarda örtünmek amaçlı kullanılmaktadırlar. Özellikle Erzurum'da, kadınlar hamama gittikleri zaman peştamalsız hamamlara alınmamaları bir kuraldır. Bu edeptendir. O yüzdendir ki çeyizlerde özellikle hamam takımlarında Keşanlı peştamalı görmek mümkündür

Kirkitli Dokumalar; el dokumalarının bir kısmında atkı ipliğini, ilmeleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca "kirkit", bu aracın kullanıldığı el dokumalarına da kirkitli dokumalar denilmektedir.

Halı; çözgü iplikleri üstüne ayrı bir desen ipliği ile değişik şekillerde düğüm atılarak, aralarından birkaç sıra atkı ipliği geçirilip sıkıştırılarak aynı veya yer yer farklı yüksekliklerde kabartmalı olarak kesilmiş havlı yüzlü dokumlara verilen addır (Aytaç, 1997, s.86)

Halı, ya yere ya mobilya üzerine sermek ya da duvara asılmak için çoğu yünden dokunan kısa ve sık tüylü, nakışlı kalın yaygıdır. Yöredeki çeyizlerde halıyı hamam takımında görmekteyiz. Erzurum'da hem Atatürk Üniversitesine hem de Büyükşehir Belediyesine bağlı halıcılık okullarında üretilen Hereke halıların kaliteli fakat pahalı olmaları makine halılarının tercih edilmesine sebep olmaktadır. Hereke halının yanı sıra Ladik, Bünyan ve Isparta halıları da, ailenin alım gücüne göre çeyizlerde yer almaktadır.

Kilim; atkı ipliklerinin çözgü iplikleri arasından bir alt, bir üst geçirilmesi, sıkıştırılması ile çözgü ipliklerinin gizlendiği atkı yüzlü dokumadır. Kilimde, desenlerin bulunduğu belirli alanlarda, o desenin rengindeki bir atkı ipliği, başka renkteki desenin sınırına kadar gidip geri dönmektedir. Böylece ayrı renkteki atkıların çözgüler arasında gidip gelmesiyle desen oluşmaktadır.

➲ **Bardız Kilimi**

Bardız kilimleri dokuma tekniği bakımından Osmanlı saray kilimlerinin devamı niteliğindedir. Her iki grup kilimde de "tapestri" denilen atkıların aynı çözgüden geri dönmesi ile iliklerin yok edilmesi tekniği uygulanmaktadır. Bardız kilimi dokunurken atkı ipliklerini, çözgü iplikleri arasına iyice yerleştirmek için sık sık kirkitlenmektedir (Parlak, 2002, s.42).

Yörede kışların sert ve soğuk geçmesi itibariyle ve yöre insanının da hayvancılıkla uğraşması üretilen tüm eşyalarda yünü temel kaynak kılmıştır. Erzurum'un doğu ilçelerinde ise tarımın pek gelişmediği hayvancılığın akabinde dokumacılığın kendini gösterdiğini Bardız kilimlerinde görebilmekteyiz. Kendilerine has desen ve dokuma tekniği olan bu kilimler merkezle olmakla beraber özellikle ilçe çeyizlerinde de boy göstermektedir.

Atagün Terzi isimli kaynak kişi, aslanlı kilimin hikayesini şöyle anlatmaktadır. "1966 yılında ablam Nermin Terzi ilk aslanlı kilimi dokumuştur. İlki bendedir. Bana hediye etmişti evlendiğim zaman. Onun bir eşi de Şenkaya Lisesi'nin temel atma törenine gelen 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e hediye edilmişti"(Örnek No: 34)

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan dokuma örnekleri ile ilgili bilgi formu ve açıklamaları örnek; 29-30-31-32-33-34-35'de yer almaktadır.

Örnek No	: 29
Fotoğraf No	: 36
İlgili Koleksiyon	: Havva TACER
Koleksiyonun Açık Adresi	: Derviş Ağa Mah. Kümbet Sok. No: 21 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 24/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Ehram
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 2,00 cm x 2,20 cm
Uygulanan Teknik	: Bezayağı
Kullanılan Renkler	: Beyaz, kırmızı, yeşil
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Koyunyününün doğal rengiyle dokunmuş olan ehramın, dörtkenarı beyaz renkli sentetik iplikle, ikişerli sıra, iki ince su ile çerçevelenmiştir. Bu suların içleri de dahil olmak üzere ehramın belirli yerlerine serpme şekline bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Kenar süslemesi ve temizliği ise; yörede felenek adı verilen 1-1, 5 cm'lik pamuk ipliğinden dokunan bantlar ve püsküllerle yapılmıştır.

Örnek No	: 30
Fotoğraf No	: 37
İlgili Koleksiyon	: Sebahattin KULANŞİ
Koleksiyonun Açık Adresi	: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Halıcılık Okulu
İnceleme Tarihi	: 18/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Ehram
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 2,00 cm x 2,20 cm
Uygulanan Teknik	: Bezayağı
Kullanılan Renkler	: Beyaz, siyah, lacivert
Bezeme Konuları	: Nesneli bezeme
Kompozisyon	:Koyunyününün doğal rengiyle dokunmuş olan ehramın, dörtkenarı lacivert renkli sentetik iplikle yapılmış ince su ile çerçevelenmiştir. Ehramın yüzeyine bağlamalı sıralı şekilde yörede "saat kordonu" diye bilenen nesnesel motifler yerleştirilmiştir. Kenar süslemesi ve temizliği ise; yörede felenek adı verilen 1-1, 5 cm'lik pamuk ipliğinden dokunan bantlar ve püsküllerle yapılmıştır.

Örnek No	: 31
Fotoğraf No	: 38
İlgili Koleksiyon	: Aliye KATIK
Koleksiyonun Açık Adresi	: İhmal Mah. Çamurlu Sok. No:4 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 21/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Ehram
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 2,00 cm x 2,20 cm
Uygulanan Teknik	: Bezayağı
Kullanılan Renkler	: Kahverengi, mavi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Koyunyününün doğal rengiyle dokunmuş olan ehramın, dörtkenarı mavi renkli sentetik iplikle, ikişerli sıra, iki ince su ile çerçevelenmiştir. Bu suyun (bordür) içleri de yörede "sarhoş yolu" diye ifade edilen motifler bağlantılı sıralı bir şekilde yerleştirilmiştir. Yine yörede "pirinç deni" diye adlandırılan bitkisel motifler, ehramın belirli yerlerine serpme şekline yerleştirilmiştir. Kenar süslemesi ve temizliği ise; yörede felenek adı verilen 1-1, 5 cm'lik pamuk ipliğinden dokunan bantlar ve püsküllerle yapılmıştır.

Örnek No	: 32
Fotoğraf No	: 39
İlgili Koleksiyon	: Semahat DALAS
Koleksiyonun Açık Adresi	: Şükrü Paşa Mah. Hilalkent Sitesi Erzurum
İnceleme Tarihi	: 17/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	:Ehram
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 2,00 cm x 2,20 cm
Uygulanan Teknik	: Bezayağı
Kullanılan Renkler	: Krem, lacivert
Bezeme Konuları	: Nesneli bezeme, anlam yüklü bezeme
Kompozisyon	:Koyunyününün doğal rengiyle dokunmuş olan ehramın, dörtkenarı lacivert renkli sentetik iplikten yapılmış, ince su ile çerçevelenmiştir. Yörede "aynalı kutu" diye ifade edilen motifler bağlantılı sıralı bir şekilde yerleştirilmiştir. Yine yörede "antika" diye adlandırılan anlam yüklü bezeme, ehramın belirli yerlerine serpme şekline yerleştirilmiştir. Kenar süslemesi ve temizliği ise; yörede felenek adı verilen 1-1, 5 cm'lik pamuk ipliğinden dokunan bantlar ve püsküllerle yapılmıştır

Örnek No	: 33
Fotoğraf No	: 40
İlgili Koleksiyon	: Müsebiye ÖGET
Koleksiyonun Açık Adresi	: Kırmacı Mah. Papatya Sok. No: 6 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 04/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Peştamal
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 100 cm x 180cm
Uygulanan Teknik	: İkat dokuma
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, sarı, siyah, beyaz, altın sim
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:İkat yapılarak tezgahta desen çubukları ile 2-3 veya daha fazla basamaklı olarak hazırlanmıştır. Orta kısmı ise çadır diye tabir edilen, renkli düz iplikler arasında ikat yapılarak kırmızı, sarı ve beyaz karışımdan meydana gelen gölgeli görünüm en önemli ayırt edici özelliğidir. Ürünün uzun kenarlarında ise çözgü ipinden yapılmış püsküller bulunmaktadır.

Örnek No	: 34
Fotoğraf No	: 41
İlgili Koleksiyon	: Atagün TERZİ
Koleksiyonun Açık Adresi	: Fatih Sultan Mehmet Bulvarı Gazino Durağı No:11/5
İnceleme Tarihi	: 15/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Duvar kilimi
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 150 cm x 300 cm
Uygulanan Teknik	: Tapestri
Kullanılan Renkler	: Bordo, pembe, mavi, yeşil, kahverengi, turuncu, krem
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme, geometrik bezeme, figüratif bezeme
Kompozisyon	:Bardız kiliminin dış kısmında bulunan 15 cm'lik bordürün içerisinden "T" harfini andıran geometrik bezeme ve kilimin zemininde bir aslan motifi ve aslanın ayak kısmında da bitkisel motifler yer almaktadır. Ürünün karşılıklı kenarlarında çözgü ipinden püsküller bulunmaktadır.

Örnek No	: 35
Fotoğraf No	: 42
İlgili Koleksiyon	: Muazzez TOZOĞLU
Koleksiyonun Açık Adresi	: Yoncalık mah. Terminal Sok. No: 5 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 14/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Halı
Ürünün Boyutları (En x Boy)	:300 cm x 300 cm
Uygulanan Teknik	: Kirkitli dokuma
Kullanılan renkler	: Mavi, pembe, krem, bordo, lacivert, kahverengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:“Yedi dağın çiçeği” motifli hereke halısının dış kenarından ikişerli 3’er cm iki ince su (bordür) ve ortalarında ise 8 cm eninde kalın su çerçevelemiştir. Bu suların içleri ise bitkisel motiflerle süslenmiştir. Zemin kısmı da birbirine bağlantılı sıralarla takip eden bitkisel motiflerle tamamlanmıştır. Ürünün karşılıklı kenarlarında çözgü ipinden püsküller bulunmaktadır.

4.3 Hazır Ürünler

Bu başlık altında daha çok çarşı çeyizi ele alınmıştır. Fakat çeşitli takılar, yorganlar ve sandıklarında el yapımı olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, genel anlamda çarşıdan alınan el işi ürünler diye ifade etmek daha uygun olacaktır. Çeyiz olarak hazırlanan malzeme dönemin modası ve ihtiyaca göre değişmektedir. Eskiden sandık çeyizine önem verilirken günümüzde bunun yanı sıra elektronik eşyalardan, mobilyaya kadar mutfak ve yatak odasına ait çeşitli eşya, çeyizlik malzeme olarak kabul görmektedir.

Bu ürünler mutfak eşyası, beyaz eşya, mobilya takımlarıdır. Mutfak eşyalarından tencere takımları, porselenler, cam eşyalar, çatal-kaşık takımları çeyizler de yer almaktadır. Beyaz eşya ise çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, elektrik süpürgesi, buzdolabı, mutfak robotu, fritöz, fırın, ocak şeklinde çeşitli elektrikli ev aletleridir. Mobilya takımları yatak, misafir (salon), oturma odası takımlarıdır.

4.3.1 Çeşitli Takılar

Takı, halk dilinde çoğunlukla evlenen veya nişanlanan birine armağan edilen küpe, bilezik, yüzük gibi şeylerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Takı, yapımında gelenek ve inançların önemli rol oynadığı, çoğu zaman madenden yapılan ve taşlarla süslenen, çoğunluğunu kadınların süslenmek amacıyla kullandıkları özel parçalardır (Anonim, 1970, s.849).

Diğer el sanatlarında olduğu gibi, takılarda da çeşitli desen ve motiflerden yararlanılarak süslemeler yapılmaktadır. Bu süslemeler genellikle maden süsleme teknikleri sonucu ortaya çıkmakta çeşitli taş ve boncuklar bu süslemeleri tamamlamaktadır (Özbağı, 1989, s.27).

Yörede takılar, yeni evli çiftler için bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Kaynak kişilerden Leyla Durular yöre takı kültürünü şöyle ifade etmiştir. “Kıza,

nişanda ya da düğünde Erzurum burması (Örnek No: 36), Maraş burması (Örnek No: 37), tel burma, fantazi set takımı (Örnek No: 38), ayrıca bileklik, küpe, gerdanlık, Reşat altını, beşibiyerde (beşi birlik), toplu bileklik ve kolye, ata lira ve değişik türlerde bilezikler, Oltu taşı takımlar takılır. Yani bizim altınımız çoktur. Oğlan evinin takdıkları ile düğünde takılan hediye altınlar toplanır yeni evlenenlere ev alınır. Artık altının çokluğuna bağlı ev alamasa da araba alır ya da borcuni öder. Oğlanın getirdiği altın gene oğlana geri döner. Kızın ki kıza oğlanın ki oğlana diye bir şey yok. Bizim zamanımızda nişanda takılan altınlar ceheze de koyulurdu ki ceheze bakmaya gelenler ne takıldığını görsün."

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan takı örnekleri ile ilgili bilgi formu ve açıklamaları örnek; 36-37-38'de yer almaktadır.

Örnek No	: 36
Fotoğraf No	: 43
İlgili Koleksiyon	: Münevver BİLİCİ
Koleksiyonun Açık Adresi	: Gürsel Evler Mah. Karayolları Ünal Aprt. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 09/ 08/ 2007
Ürünün Cinsi	: Bilezik
Ürünün Boyutları (Çapı)	: 20 cm
Uygulanan Teknik	: Burma, ajur
Kullanılan Renkler	: Altının doğal rengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Halka şeklindeki burmadan oluşan bileziğin ortasında oval metal üzerine yerleştirilmiş olan ajur tekniği uygulanmış bitkisel motifli, dilimli ve oval şeklinde bir plaka yer almaktadır.

Örnek No	: 37
Fotoğraf No	: 44
İlgili Koleksiyon	: Mediha DEVER
Koleksiyonun Açık Adresi	: Aziziye Mah. Gazambar Sok. No:8/A Erzurum
İnceleme Tarihi	: 18/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Bilezik
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 18 cm
Uygulanan Teknik	: Granül, telkari, burma
Kullanılan Renkler	: Altının doğal rengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Halka şeklindeki burmadan oluşan bileziğin ortasında oval metal üzerine yerleştirilmiş olan telkari tekniği uygulanmış bitkisel motifli, dilimli ve oval şeklinde bir plaka yer almaktadır. Ayrıca bu plakanın orta kısmına granül tekniğiyle yuvarlak parçalar konulmuştur.

Örnek No	: 38
Fotoğraf No	: 45
İlgili Koleksiyon	: Nemciye ÖZTAŞYONAR
Koleksiyonun Açık Adresi	: Çevirme Sok. Kavak Mah. No:18 Erzurum
İnceleme Tarihi	: 29/ 06/ 2007
Ürünün Cinsi	: Set takımı
Ürünün Boyutları (Çapı)	: Kolye: 67 cm, Bilezik: 19 cm, Küpe (En x Boy): 1 cm x 2 cm
Uygulanan Teknik	: Döküm
Kullanılan Renkler	: Altının doğal rengi
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Oval formdaki kolyede döküm tekniği uygulanmış, dikdörtgen şeklinde 24 plaka yer almaktadır. Orta büyüklükteki parçalardan 12 tanesi ile bilezik 1'er tanesiyle de küpeler meydana gelmiştir.

4.3.2 Mobilyalar

Eskiden gelinler kaynana ve kayınbabalarının yanlarında aynı evde yaşadıkları için çeyiz için çok fazla mobilya tarzı eşyalar alınmamaktaydı. 1940-1950'lerden sonra maddi durumu iyi olan damadın ailesi, yeni gelin için pirinç karyola ve bazen de pirinç gardırop almaktaydılar. Bu pirinç karyola kızın çeyizi için hazırladığı kanaviçe işlemeli yatak takımları ile "gelin yatağı" olarak süslenirdi. Yaklaşık son otuz yıldır mobilyaların artması ve gelinler için ayrı ev açılmasıyla birlikte çeyizlerde mobilya alımı artmıştır. Günümüzde, eski geleneklerin devamı olarak mutfak eşyaları ve yatak odası takımını kızın ailesi almaktadır. Bunun dışında kalan diğer eşyalar ise erkek tarafınca tamamlanmaktadır. Eskiden ev yerleşim düzeninde ana kural odanın ya da evin herhangi bir bölümüne boşluğun ve yalınlığın hakim olmasıdır. Bu sadelik arayışında, ihtiyaçtan fazlasını israf kategorisine sokan İslam'ın eşyaya bakışının tesiri de çok önemlidir.

Yörede de yatak ve oturma odasının tüm eşyasını kız evi yapmaktadır. Oğlan tarafı ise sadece salon takımını satın almaktadır.

Sandık, içerisine çeşitli eşyaların yerleştirildiği, tahtadan yapılan, dört köşe ve dikdörtgen kapaklı ev eşyasıdır. Elbise sandığı, araç sandığı, kitap sandığı gibi (Tatar, 2001, s.34).

Ağacın hammadde olarak değerlendirildiği el ürünlerinden biridir, sandık. İçlerine başta çehiz olmak üzere değerli kumaşlar, bohçalar vb.nin korunduğu fonksiyonel eşyalardır (Çetintaş, 1998, s.264).

Türkler, sandık kavramını karşılamak üzere kutu kelimesini de kullanırlardı (Ögel,1991,s.288). Sandık köy evini, özellikle kadınların gençlik hatıralarını taşır. Evlilik zamanı geldiğinde genç kızın sandığı temiz, yumuşak kadınsı şeylerle dolu bir kutu haline gelir. Bu kutu bir törenle kendi evinden kocasının evine taşınırdı (Glassie,1993,s.337).

Yörede, sandık ile ilgili bilgiler kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda; sandık, oğlan evi tarafından düğünden birkaç ay önce kız evine gönderilir. Ceviz sandıkların (Örnek No:39) yanı sıra Maraş işi (Örnek No:40) sandıklar en çok tercih edilen sandıklardır. Oğlan evi tarafından gönderilecek sandığın içine, onbeş-yirmi batman çerez, yirmibeş-otuz adet elbiselik kumaş, bu elbiselikler kızın çok yakın akrabalarına dağıtılır. Bunun sebebi ise, kızın çeyizine saçı (hediye) almaları içindir. Ayrıca; manto, çizme, ayakkabı, terlik, eşarp, sabahlık, iç çamaşır, kazak, elbise gibi hediyeler de sandığa koyulmaktadır.

Çeyiz olarak araştırma kapsamına alınan sandık örnekleri ile ilgili bilgi formu ve açıklamaları örnek; 39-40'ta yer almaktadır.

Örnek No	: 39
Fotoğraf No	: 46
İlgili Koleksiyon	: Asiye TOSUN
Koleksiyonun Açık Adresi	: Şehitler Mah. Aziziye Sok. No:17
İnceleme Tarihi	: 31/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Sandık
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 59 cm x 95 cm
Yapım Tekniği	: Geçme
Süsleme Tekniği	: Kakma
Kullanılan Renkler	: Açık ve koyu cilalanmış doğal ceviz rengi
Bezeme Konuları	: Geometrik bezeme
Kompozisyon	:Geçme tekniğinin kullanıldığı, dikdörtgen formlu sandığın orta kısmında üçü koyu diğer üçü ise açık renkte, sonsuzluk anlamına gelen yıldız motifi kullanılmıştır. Orta motifin sağ ve sol kısımlarında üçgen formlu geometrik motiflere yer verilmiştir. Kapak kısmında desen kullanılmamıştır. Sandığın ayakları ise alt kısımdan 3 cm dışa doğru bırakılmış çıkıntının kenar kısımlarında yer almaktadır. Sandık kapağında da kilit bulunmaktadır.

Örnek No	: 40
Fotoğraf No	: 47
İlgili Koleksiyon	: Leyla DURULAR
Koleksiyonun Açık Adresi	: Bakırcı Mah. Cami Sok. Aydın Aprt. Erzurum
İnceleme Tarihi	: 25/ 07/ 2007
Ürünün Cinsi	: Sandık
Ürünün Boyutları (En x Boy)	: 62 cm x 91 cm
Malzeme	: Doğal ceviz
Süsleme Tekniği	: Yuvarlak yüzeyli oyma
Kullanılan Renkler	: Cilalanmış doğal ceviz rengi
Bezeme Konuları	: Bitkisel bezeme
Kompozisyon	:Sandık yüzeyleri bordürlerle çerçevelenmiştir. altıgen plan üzerine oturmuş, ön ve arka yüzü büyük diğer yüzleri küçük dikdörtgenlerden oluşmuştur. Maraş yöresinde yapılan oymalarda barok bitkisel motifler merkez odaklı ve simetrik biçimde yerleştirilmiştir. Kapak kısmındaki bordürde dendanlı stilize bitkisel motiflere yer verilmiştir. Kapağın üst yüzeyi bir sıra bordürden sonra düz bırakılmıştır. Sandık ayakları da oymalarla bezenmiştir.

4.3.3 Yorgan

Yorgan, Türkçe Sözlükte; yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü diye tanımlanmaktadır (2005, s.2193).

Çarşıda uygulanan el işlerindendir. Yorgan dikme işi olan yorgancılık dalında bebek, çocuk, tek-çift kişilik yorgan gibi farklı boyutlu türler yapılmaktadır. Bunlar ya içlerine doldurulan pamuk, yün ve tüy malzemeye bağlı olarak ya da ön yüzlerini bezeyen motif, kompozisyon çeşitlemelerinin süslemelerine göre de adlandırılmaktadır. Yorgan yapımında ya mitil olarak isimlendirilen tek renkli pamuklu kumaşlardan farklı renkli atlas, kadife, patiska, mermerşahi gibi tek renkli kumaşlar ya da çok renkli kumaş başka deyişle basma, pazen gibi kumaşlar yanı sıra pamuk, yün, tüy kullanılmaktadır (Barışta, 2005, s.258).

Yörede düğün ihtiyaçları bir kağıda yazılarak liste yapılır. Bunlar oğlan evinin kız evine alması gerekenlerdir. Bu listede en önemlisi yataklara alınan yüzlerdir. Kız evi yaptığı yataklara yüz yapmaz bunları oğlan evi alır. Örtü yüzün alınmasından beş-on gün geçtikten sonra kız evine "pırtı biçmeye geleceğiz" diye haber gönderilir. Kız ve oğlan evinden on-on beş kadın kız evinde toplanarak kız tarafının yaptığı yataklara ve oğlan tarafından yapılacak olan yataklara yüz keserler. Bu olaya "örtü yüzü-pırtı biçme" adı verilir.

Aliye Katık "Esgiden oğlan evi düğüne az zaman galarahtan yüz-yüzelli kilo yun alır, kız evine yollardi. Kız evi de bu yünü bir çayın kenarında ya da çeşme başında bir yerde yıkayıp, çuvallara doldurur evine getirirdi. O yünün gıgılı (pisliği) evlerde ahan sularnan temizlenmezdi de ondan. Zeten yünün yarısı o gıgıla giderdi. Kalan elli-altmış kilo yünden gız yatağını, yorganını yapar. Odduz kilosiynan döşşegini doldurur, beş kilosuynan mitilini töktürirdi. Mahallede bu işi beceren biri varsa ona yoksa bat pazarındaki hallaçlara döktürülirdi" şeklinde ifade etmiştir. Erzurum'da bir çeyiz sergisindeki yatak takımları ve yorganlar Fotoğraf No:48'de görülmektedir.

Fotoğraf No:48

Araştırma kapsamındaki çeyizlerde kız tarafının en az iki yorgan, iki küstüm yastık, bir baş yastığı, bir döşek; oğlan tarafının ise yine iki yastık, iki yorgan yaptığı döşeğin kız evine ait olduğu; malzeme olarak yorganlardan birinin yün, diğerinin pamuk ya da elyaf yastıklarda da yün ve elyaf hatta kaz tüyü de kullanıldığı görülmüştür. Yorgan yüzü olarak ya saten ya da kadife eskiden daha çok goblen kumaşların, yorgan beyazında da kağıt bezinin kullanıldığı; ayrıca yer minderleri ve çeşitli kırlentlerinde çeyiz olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Fotoğraf No:49'da küstüm yastıklar, Fotoğraf No:50'de çeyiz için hazırlanmış yorgan ve yastıklar görülmektedir.

Fotoğraf No:49

Fotoğraf No: 50

4.3.4 Mutfak Eşyaları

Osmanlı mutfağı yemek kültürüyle yakından ilgilidir. Zengin bir yemek kültürüne sahip olan Türkler, bu kültürün bir uzantısı olarak mutfak kültürüne de sahiptirler. Osmanlı ailesi, aşhane, ve matbah-mutfak diye tabir edilen ayrı bir bölmenin az da olsa varlığı görülmekle birlikte önemli bir kısmı sahip olduğu mutfak eşyalarını ocak çevresinde muhafaza etmektedir (Anonim, 1992, s.790).

Bakır eşyaların Osmanlı mutfağında müstesna bir yeri bulunmaktadır. Eskiden mutfak eşyalarının büyük bir kesimi bakırdan oluşmaktaydı. Gelin olacak kızın ailesi kızlarının çeyizine mutlaka en az bir sofralık olarak nitelendirilen sini, tabak ve çeşitli taslar, tahta kaşıklar, tencereler v.s. satın almaktaydılar. O dönemlerde evlenecek olan gençlere düğün hediyesi olarak da daha çok kullanabilecekleri mutfak eşyaları gelmekteydi. Gelinin kayınbabaya vereceği dürüde mutlaka bakırdan bir abdest leğeni ve ibriği de çeyizde bulunurdu. Çeyizdeki bu bakır eşyalar, kızın ailesinin maddi durumuna göre işlemeli yani daha süslü olabilmekteydi. Bakır kap-kaçaklar daha sonraları ise kalaylatılmaktaydı.

Araştırma kapsamına alınan kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda yörede eskiden; toprak güveç, bakır teşt, bakır semaver, soba kazanı, gaz ocağı, bakır sini, abdest ibriği, bakır tencereler, pilav tenceresi, serpuşlu (kapaklı) sahan, büyük bakraç, güğüm, bakır maşrapa, sütlaç tasları, börek tepsileri, hususi misafir sinisi (bu sinilerin kenarları kırmalı süslü olurdu), yağ yamağı bir kızın çeyizinde olması gereken eşyalar arasında yer almaktaydı (Fotoğraf No:51). Günümüz çeyizlerinde ise gelişen ve değişen hayat şartlarına bağlı olarak bu bakır eşyaların yerini artık alüminyum-çelik tencere ve tavalar, porselen yemek takımları almış durumdadır (Fotoğraf No:52). Eskinin bakır eşyaları ise günümüzde şark köşelerinde veya büfelerde süsleyici unsur olarak görülmektedir.

Fotoğraf No:51

Fotoğraf No:52

4.3.5 Beyaz Eşyalar

Gelişen teknoloji insanlarda her geçen gün daha rahat yaşama arzusunu güdülerken; değişen moda, çevreden/ortamdan etkilenme ile birlikte yeni çıkan her ürünün iletişim araçlarıyla özellikle reklam yoluyla tanıtılması evlilik hazırlığı yapan kız ve erkeğin isteklerinde farklılaşmaya neden olmaktadır (Bahşişoğlu, 1998, s.79). Günümüzde her türlü beyaz eşya; buzdolabı, çamaşır-bulaşık makinesi, fritöz, mutfak robotu, fırın, ısıtıcı, elektrik süpürgesi, halı yıkama makinesi, çay-kahve makinelerine kadar insanların hayatlarını kolaylaştırmada önemli rol oynamaktadırlar.

Yörede tüm beyaz eşya, alım gücüne de bağlı olarak, kız evinin yükümlülüğündedir ve artık kap-kaçaktan önce elektronik eşyalar tercih edilmektedir. Fotoğraf No:53 ve 54'de çeşitli beyaz eşyalar görülmektedir.

Fotoğraf No:53

Fotoğraf No:54

4.3.6 Çeşitli Giysiler

Osmanlı toplumunda erkek ve kadınların iç çamaşırı olarak kullandığı eşyaların isimleri ve fonksiyonları pek farklı olmayıp, birbirine benzer oldukları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kadın ve erkekler iç çamaşır olarak belden aşağıya don ve dizlik giymektedirler. Bu donların kutni, dokuma, alaca ve bürümcükten yapılanları bilinmektedir. İç çamaşırı olarak belden yukarıya ise zıbın, işlik- içlik, gömlek giyilmektedir. Bunların üzerine de kalçalara kadar mintan-miltan ve boydan diz kapaklarına kadar uzanan ve aynı zamanda dış elbisesi olarak da giyilen entari ve fistan, tüm Anadolu'da ortak ve yaygın olarak giyilen eşyalardandır.

Yörede giyim eşyası daha çok hamam takımı ve şeker başı denilen erkek ve kız evinin birbirlerine karşılıklı olarak gönderdikleri hediyelerde karşımıza çıkmaktadır.

Kız evinden oğlan evine "şeker başı" adı verilen bazı hediyelik eşyalar gönderilir. Eskiden yüzük şeker başı ile birlikte; bir sürahiye şerbet yapılarak, sürahinin boğazına da kırmızı kurdeleyle nişan yüzükleri takılır, bir tepsi baklava, damada takım elbise, kravat, gömlek, kravat iğnesi, kol düğmesi, terlik, iç çamaşır, pijama takımı, çorap, damadın ailesine de çeşitli hediyeler eşliğinde oğlan evine yollanırdı. Maddi gücü yerinde olan, nişanın akabinde gücü olmayanda nişandan on-onbeş gün sonra oğlan evine, oğlan evi de şeker başını aldıktan sora kız evine hamam takımını gönderir. Fotoğraf No:55'de şeker başı için özel hazırlanmış gömlek, kravat, iç çamaşırı ve mendil den oluşan set görülmektedir.

Fotoğraf No:55

Fotoğraf No:56

Erkek evi tarafından kız evine gönderilen hamam takımında giyecek olarak iç çamaşır, gecelik takımı (Fotoğraf No:56), elbise, döpiyes takımı, manto, terlik, ayakkabı, çizme, kızın ailesi için de gömlek, elbiselik, iç çamaşırı gibi ürünler bulunmaktadır.

4.3.7 Diğer Eşyalar

Kız nişanlandıktan on-onbeş gün sonra oğlan evinden kız evine bir bavul gönderilir. Bu bavulun içinde havlu (bornoz) takımı, hamam tası (Fotoğraf No:57), nalın (Fotoğraf No:58), tarak seti (Fotoğraf No:59), makyaj seti (Fotoğraf No:60), şekerlik, cüzdan, Keşanlı peştamal, hamam halısı, lif, kese, hamam tülbendi ile oyalı yazma, kolonya, şemsiye, lizöz ve çeşitli giyim eşyaları hamam takımında bulunan eşyalardandır. Erzurum çeyizinden bir hamam takımı Fotoğraf No:61'de görülmektedir.

Fotoğraf No:57

Fotoğraf No:58

Fotoğraf No:59

Fotoğraf No:60

Fotoğraf No:61

4.4 Çeyiz Sergisi - Çeyiz Asma

Evlilik gelenekleri içerisinde çeyiz serme, çeyiz gösterme adeti Anadolu'nun pek çok yerinde görülen bir uygulamadır. Kız evinin hazırladığı çeyiz kızın statüsünün belirlenmesi, ailesinin itibarının yükseltilmesi amacıyla düğün öncesinde evinde gösterilir. Bu hem kızın hem de ailesinin o güne kadar sarf ettikleri emek ve masrafın bir göstergesi hem de verilenlerin neler olduğu hakkında herkesin şahitlik edebileceğine dair bir güvencedir (Bahşişoğlu, 1998, s.31).

Düğünden önce "çeyiz asmak" geleneği yaygındır. Kız evinden gelinin tüm çeyiz eşyası erkek evine taşınır ve sergilenir. Konu komşu (kadınlar, genç kızlar) çeyize bakmaya gelir. Genç kızlarımızın yaptıkları işler beğeni ile izlenir. Böylece geleneksel el sanatlarımızın sürdürülmesi gerçekleşir (Tezcan, 1998, s.224).

Sergilenen çeyizlerde tekstil ağırlıklı el sanatı ürünlerinden, işlemeli yatak takımları, yastık, kırlent, bohça, mutfak takımları, çeşitli örtüler, dantel örtü ve kenar süslemeleri, oyalı yazma ve tülbentler, örgü, çorap ve patiklerin hemen hemen hepsi görülecek şekilde sergilenmektedir. Birçok zahmet ve hazırlıklardan sonra çeyiz geleneğinin son safhası olan sergileme ve çeyizin gösterimi gelin adayının simgesel

olarak genç kızlıktan kadınlığa geçişinin ifade edildiği ve onaylandığı bir tören olarak kabul edilir (Özbağı, 2003, s.144).

Çeyiz serme işi, yörede tecrübeli olduğu düşünülen belirli kadınlara verilir. Her çeyizde aynı şekilde yapılan sergilemede her şeyin görülmesine dikkat edilir. Oğlan evinin getirdiği hediyeler, kız evinin hazırladığı eşyaların hepsi duvarlara, kapılara asılarak, masa üstüne serilerek sergilenir. Sergiyi görme düğüne kadar sürer (Açıkgöz, 1963, s.32). Fotoğraf No:62'de Erzurum'a ait bir çeyiz sergisi görülmektedir.

Fotoğraf No:62

Anadolu'nun birçok yöresinde seyirlik için çeyiz eşyasının sergilenmesi adeti, bugün de uygulamaktadır. "Çeyiz yazma", "çeyiz asma" ve benzeri isimler verilen bu geleneğe göre gelin odasında sergilenen eşya düğün süresince çeyiz bakmaya gelenlerce gezilirdi. Çeyiz aynı zamanda kız ailesinin ekonomik durumunun bir göstergesiydi (Nutku, 1993, s.297).

Yörede, kız tarafı düğün gününe gerekli tüm hazırlıkları yaparlar. Kızın kendi evinden getireceği çeyizler tamamlanır. Düğüne 15-20 gün kala kızın çeyizi bir odada sergilenir. Bu işleme "çeyiz asma" denir. Kızın çerezini (hediyesini) alan tüm

komşular, kızın yakınları çeyizi görmeye giderler giden her kişi bir takım hediyeler götürür. Bu hediye verme işlemine "saçı götürme" adı verilir.

Araştırma kapsamına alınan kaynak kişilerle yapılan görüşmede yöredeki çeyiz serme işi şöyledir.

Eskiden çeyiz hangi odaya serilecekse duvarlara ipler gererek tertemiz yıkanıp ütülenen işlemelerden, seccadelerden, namaz örtülerinden bir kısmı o iplere asılırdı (Fotoğraf No:63). Kızın arkadaşları, yakın akrabalardan kıza akran olan beş-on kız gelir gelinin çeyizini dizerlerdi. Düğünden en az onbeş gün evvel serilen çeyiz, saçısını alan konu-komşu, akrabalar tarafından görmeye gidilirdi.

Fotoğraf No:63

Fotoğraf No:64

Günümüz çeyizlerinde ise; işleme, yazma, çorap, havlu ve dantellerin en güzel örneklerinden birkaç tanesi yine bu şekilde sergilenirken geri kalanları da istiflenip bohçalarda sergilenmektedir. Yine mobilya, beyaz eşya, mutfak eşyaları da çeyiz sergisinde yer almaktadır. Çeşitli çeyiz sergileme şekilleri Fotoğraf No:65'de verilmiştir.

Fotoğraf No:65

4.5 Çeyiz Senedi-Çeyiz Yazma

Erzurum'da cuma gününe kadar kız evinde sergilenen çeyiz, oğlan evinin büyükleri tarafından listelenir. Buna "çeyiz yazma" denir. Oğlan ve kız tarafı bu listeyi tasdik ederek kız babasına verirler (Türkmen, 1997, s.567). Diyarbakır'da kına gecesinden üç gün önce kızın çeyizi serilir ve çeyiz üç gün sergilenir. Üçüncü gün çeyiz yazılmaya gelinir. Çeyiz olarak hazırlanan her şey teker teker yazılır. Bir gün ayrılacak olurlarsa, bu eşya kadının malı olacaktır (Gülben, 1964, s.3593).Çeyizi yazan kimseler beğenmiş oldukları çoraplardan birer çift almayı hak etmiş sayılıyorlardı (Başar, 1972, s.15).

Yörede, düğün gününden bir veya iki gün önce oğlan tarafından kaynata (kayınpeder), kaynana (kayınvalide) ve yakınları toplanarak kız evine giderler. Kız

evi de akrabalarını ve komşularını çağırır. Yemekten sonra çeyiz yazımına geçerler. Çeyiz yazımında kız ve oğlan tarafı verdiği her şeyi ortaya koyarlar. Bir kişi kağıda liste tutar. Eşyalar ve değerleri yazılır. Yazma işleri bittikten sonra değerleri karşılaştırılır. Bu işlemde fazla masraf yapan taraf belli olur. Eğer oğlan evinin getirdikleri kesimi (101 madeni paraya) doldurmuyorsa eşyaların fiyatı biraz yüksek tutarak bu farkı kapatırlar. Oğlan tarafı eşyaları topladıktan sonra arabaya yükleyip yeni çiftlerin evlerine götürürler.

Araştırma kapsamında çeyiz defteri ile ilgili Kadir Tuzci isimli kaynak kişiden alınan bilgi şu şekildedir. "Mehir; nikahta erkeğin kadına verdiği evlenme bedelidir. Kadının tasarrufundadır. İsterse kendi yeni evine harcayabilir, isterse baba evine bırakabilir. Günümüzde erkek tarafının kuracağı yeni ev için yaptığı harcamalar da bu mehr içerisinde yer almaktadır. Değeri madeni lira olarak 1'ler şeklinde yukarı doğru çıkar. Yani en azı 51 madeni lira olarak açılır 101, 201, 301 diye yukarı doğru çıkar fakat bütçeyi çok fazla sarsmamasına da dikkat etmek gerekmektedir. Madeni lira günümüzde cumhuriyet altınının değeridir. Yapılan harcamalar, "mehr defteri" adı verilen sayfalara yazılır. Söz kesim esnasında verilen değere ulaşmışsa borçsuz sayılır. Lakin ulaşmamışsa kalan fark "mehr-i baki" olarak borç hanesine eklenir. Erkek, sağlığı müddetince bu borcu ödemek mecburiyetindedir. Mehr defterine kız ve erkeğin harcamaları yazılarak, o yörenin (mahalle veya köy) muhtarı, imamı ve birde şahit kişi tarafından imzalanır. Buradaki maksat kadını garanti altına almaktır. Evlenme akdi bozulduğunda kadının haklarının korunup mağdur olmaması için bu defter adeta bir senet niteliğindedir. Günümüzde de mehr yazma geleneği hala devam etmektedir." Fotoğraf No:66'da Cicim çiftine ait 1979 tarihli bir mehr defteri görülmektedir.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM. Sahife (1)

Kız Anası Münevver Güngör'ün kızı Ayşegül için vereceği çeyiz müfredatını gösterir Listedir.

.Nº	CİNSİ	ADETİ	FİATI	TUTARI
1	Kurbanı Kerim	1 Adet	N.Q. Sonsuz	
2	Yün yatak	1 Takım	20.000	20.000 . —
3	Yün minder	2 Adet	2.000	4.000 . —
4	Yün Ehram	1 Adet	3.000	3.000 . —
5	Tel Burma (Altın)	1 Adet	12.000	12.000 . —
6	Altın Küpe	1 Çift	2.000	2.000 . —
7	Altın Yüzük	1 Adet	1.000	1.000 . —
8	Kol Saatı	1 Adet	2.000	2.000 . —
9	Dikiş Makinası	1 Adet	12.000	12.000 . —
0	Çamaşır Makinası	1 Adet	15.000	15.000 . —
1	Çelik Masa	1 Adet	3.000	3.000 . —
2	Bakır Teşt	1 Adet	4.000	4.000 . —
3	Elektrikli Semaver	1 Adet	1.500	1.500 . —
4	Girgir Süpürge	1 Adet	1.000	1.000 . —
5	Elektrikli Ütü	1 Adet	1.000	1.000 . —
6	Düdüklü Tencere	1 Adet	1.500	1.500 . —
7	Küçük Tüp	1 Adet	1.000	1.000 . —
18	Bakır soba kazanı	2 Adet	1.500	3.000 . —
19	Elektrikli Ocak	1 Adet	500	500 . —
20	Hamam Takımı	1 Takım	5.000	5.000 . —
21	Bakır Tencere	2 Adet	500	1.000 . —
22	Alemiyum Tencere	1 Adet	500	500 . —
23	Cay Takımı	3 Takım	1000	3.000 . —
24	Tepsi Bakır ve Alemiyum	3 Adet	500	1.500 . —
25	Oda Takımı	3 Takım	2.000	6.000 . —
26	Yemek Takımı (C.K.72P)	1 Takım	4.500	4.500 . —
27	Fincan Takımı	1 Takım	1.000	1.000 . —
28	Kompasto Takımı	2 Takım	1.000	2.000 . —
29	Pasta Takımı	2 Takım	500	1.000 . —
30	Sofra Takımı	4 Takım	1.500	6.000 . —
31	Meşin Bavul	1 Adet	1.000	1.000 . —
32	Mutfak Takımı	3 Takım	2.000	6.000 . —
33	Divan Takımı	1 Adet	3.000	3.000 . —
34	Koltuk ve Sandalye Min	11 Adet	500	5.500 . —
35	Hazır Elbise	6 Adet	1.500	9.000 . —
36	Manto	1 Adet	4.500	4.500 . —
37	Yün Atkı	1 Adet	1.000	1.000 . —
38	Hırka ve Kazak	6 Adet	1.000	6.000 . —
			YEKÛN:	+ 155,000

(Sahife 2)

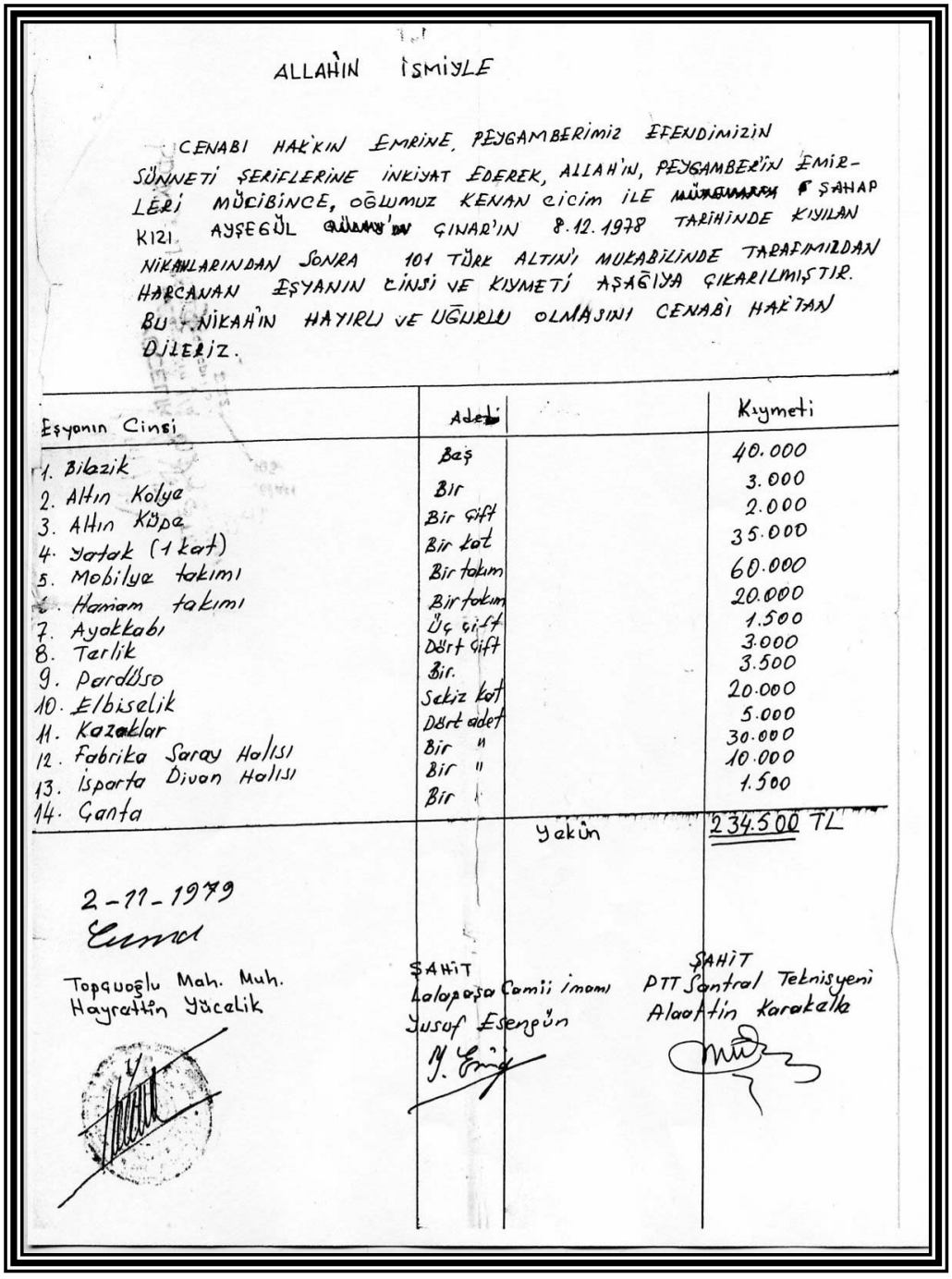
	Cinsi	Miktarı	Fiatı	Tutarı
~~38~~	NAKLİ YEKÛN			155.000
39	Kalın ve Tül Perde	2 Adet	3000	6.000
40	Yün Corap	25 Adet	150	3750
41	Yatak çarşafı ve Yorgan	4 Adet	500	2.000
42	Sandık bavul Takımı	2 Takım	1.500	3.000
43	Elbiselik Metre işi	8 Adet	1.250	10.000
44	Su bardağı Takımı	1 Takım	750	750
45	Güveyi ve Sağdıç Takımı	2 Takım	5.000	10.000
46	Ayakkabı ve Terlik	3 Çift	1.000	3.000
47	Gecelik Takımı	2 Takım	1.500	3.000
48	Kayrola Takımı	17 Takım	2.000	34.000
49	Kadife yatak örtüsü	1 Adet	5.000	5.000
50	Bohça	25 Adet	150	3.750
51	Elbise Örtüsü	4 Adet	500	2.000
52	Kadın Kombinezon	20 Adet	150	3.000
53	Kadın Fanila	20 Adet	150	3.000
54	Tülbent ve Kağıt Arası	25 Adet	200	5.000
55	Şifon ve Namaz örtüsü	35 Adet	300	10.500
56	Kadın ve Erkek Corap	30 Çift	100	3.000
57	Seccade	21 Adet	1000	21.000
58	Kadın ve Erkek Mendil	30 Adet	25	750
59	El havlusu	15 Adet	100	1.500
~~60~~				
	2-11-1979 Emrah		Umumi Yekûn	289,000

Oğlan tarafı Şahit Şahit Şahit

PTT Santral Lala paşa Camii Topçuoğlu mah. Muh.

Teknisyeni Imamı Yusuf Esengür Hayrettin Yücelik.

Nizamettin Karakelle

ALLAHIN İSMİYLE

CENABI HAK'KIN EMRİNE, PEYGAMBERİMİZ EFENDİMİZİN SÜNNETİ ŞERİFLERİNE İNKİYAT EDEREK, ALLAH'IN, PEYGAMBER'İN EMİRLERİ MÜCİBİNCE, OĞLUMUZ KENAN cicim İLE ŞAHAP KIZI AYŞEGÜL ÇINAR'IN 8.12.1978 TARİHİNDE KIYILAN NİKAHLARINDAN SONRA 101 TÜRK ALTINI MUKABİLİNDE TARAFIMIZDAN HARCANAN EŞYANIN CİNSİ VE KIYMETİ AŞAĞIYA ÇIKARILMIŞTIR. BU NİKAH'IN HAYIRLI VE UĞURLU OLMASINI CENABI HAK'TAN DİLERİZ.

Eşyanın Cinsi	Adedi		Kıymeti
1. Bilezik	Beş		40.000
2. Altın Kolye	Bir		3.000
3. Altın Küpe	Bir çift		2.000
4. Yatak (1 kat)	Bir kat		35.000
5. Mobilya takımı	Bir takım		60.000
6. Hanım takımı	Bir takım		20.000
7. Ayakkabı	Üç çift		1.500
8. Terlik	Dört çift		3.000
9. Perdelik	Bir.		3.500
10. Elbiselik	Sekiz kat		20.000
11. Kazaklar	Dört adet		5.000
12. Fabrika Saray Halısı	Bir "		30.000
13. İsparta Divan Halısı	Bir "		10.000
14. Çanta	Bir		1.500
		Yekün	234.500 TL

2-11-1979

Topçuoğlu Mah. Muh.
Hayrettin Yücelik

ŞAHİT
Kalaşpaşa Camii İmamı
Yusuf Esengün

ŞAHİT
PTT Santral Teknisyeni
Alaaddin Karakelle

Fotoğraf No:66

4.6 Çeyizin Toplanması-Çeyiz Dağıtma

Çeyiz eşyası ne kadar çok ve değerli olursa, kıza ve ailesine o kadar saygınlık kazandırırdı. Arabalara yüklenen çeyiz, götürüleceği zaman kız tarafından bir ya da birkaç delikanlı çeyiz sandığının üzerine oturarak erkek tarafından bahşiş ve armağan almadan kalkmazlar. Çeyiz, güveyin evine geldikten sonra, genellikle yatak odasında sergilenir, konu komşu ve akraba kadınları serilen çeyizi görmeye gelirlerdi. Varlıklı ailelerde çeyiz olarak eşyanın yanı sıra toprak (bağ, bahçe, tarla), ev ve taşıt aracı verildiği de olur (Anonim, t.y, s.394).

Yörede ise; kızın kendi elleriyle yaptığı işler, alınan eşyalar kız evinde en güzel odada sergilenir. Bütün alınanlar fiyatlarıyla birlikte bir listede toplanır. Bu arada çeyiz toplanırken erkek tarafına dağıtılacak olan bohçalarda hazırlanır. Dağıtılan eşyalar takılan takının değerine göre değişir. Mesela, bilezik takanlara yatak takımı, gömlek, elbiselik, iç çamaşır gibi hediyeler konur. Bu işleme "çeyiz dağıtma" denir. Erkek tarafından yakın olan akrabalara ayrı ayrı çeyiz dağıtılır. Erkekler için iç çamaşırı, çorap, mendil, kadınlar için karyola takımı, oyalı yazma, leçek (tülbent), çorap, seccade gibi hediyelerdir. Daha önceleri bu hediyeler yerine at yuları, heybe, tiftik terlik ve tiftik eldiven gönderilirmiş. Ayrıca sağdıçlar için kravat, gömlek, tiftik çoraplar özel olarak hazırlanırdı.

Çeyiz yazıldıktan sonra toplanıp oğlan evinin getirdiği arabaya yüklenir. Çeyiz götürülürken kız evinden çocuklar sandığa oturup, kapıyı tutar ve arabanın önünü keserler. Oğlanın babası ya da akrabaları çocuklara bahşiş verirler. Çeyiz, oğlan evine teslim edilir. Fotoğraf No:67'de oğlan evine götürülmek üzere toplanıp hazırlanmış çeyiz görülmektedir. Erzurum'da çeyiz dağıtma işi özel bohçalar hazırlanarak yapılır. Müjde yastığı, sağdıç bohçası, kayınvalide (kaynana)-kayınpeder (kaynata) bohçası ve hediye bohçaları şeklinde hazırlanır.

Fotoğraf No:67

Müjde yastığı, aslında damat bohçasıdır. Kuran-ı Kerim (Fotoğraf No:68), ayna (Fotoğraf No:69), yastık ve traş takımı bulunur. Bunlardan başka pijama takımı, terlik, ayakkabı, iç çamaşırı, kravat, kravat iğnesi, gömlek, kol düğmesi, lif, el havlusu, parfüm seti, seccade, namaz takkesi, tespih, kemer, cüzdan olması gerekir. Sabahleyin kız, evinden davul-zurna eşliğinde oyunlar ve barlar oynanarak çıkarılır. Kız evinden "müjde yastığı" oğlan evinden bir kişiye teslim edilir. Bu, kızın artık baba evinden çıkmış olduğu manasına gelmektedir.

Fotoğraf No:68

Fotoğraf No:69

Fotoğraf No:70'de damat için hazırlanmış "müjde yastığı" görülmektedir. Sağdıç bohçasına (Fotoğraf No:71), pijama takımı, terlik, gömlek, kravat, çorap, erkek iç çamaşırı, el havlusu, seccade, namaz örtüsü, bayan iç çamaşırı, bayan

çorabı, lif, çarşaf takımı ya da karyola takımı koyulur. Müjde yastığı, düğün sabahı oğlan evine teslim edilirken sağdıcın bohçası da verilir.

Fotoğraf No:70

Fotoğraf No:71

Kaynana-kaynata bohçasında ise, seccade, namaz örtüsü, karyola takımı, kadın-erkek iç çamaşırı, çarşaf (yanları oyalı ya da tenteneli), el havlusu, eskiden ehram veya atkı, elbiselik, oyalı yazma, yün çorap, dizleme, patik, tentene takke, tespih, ayrıca tek yastık kılıfı, hamam tülbendi koyulur. Bu bohçalar, bohçasından içindekilere kadar özenle hazırlanırdı. Hediyelik bohçalar da, oğlanın yakın akrabalarına dağıtılır. Bu bohçalar hazırlanırken takılan hediyenin ağırlığı çok önemlidir. Karyola takımı, namaz örtüsü, seccade, oyalı yazma, çorap (hem yün hem merserize), spor, patik, lif, takke, tespih, elbiselik, eskiden dokuma kazak, yelek, içlik gibi ürünler bu bohçalarla hediye verilirdi.

4.7 Çeyiz Mağazaları

Bir evde ihtiyaç duyulabilecek her türlü eşya grubunun satıldığı mekanlar genellikle çeyiz mağazalarıdır. Züccaciyeciden, ev tekstil ürünlerinin satıldığı mağazalara, hazır yatak takımlarının bulunduğu işletmelerden, giyim eşyalarının satıldığı butiklere kadar pek çok ticarethane özel adının yanına "Çeyiz Evi" tabirini de kullanmaktadır. Bu mağazalarda zamana göre moda olan el işleri ve hazır ürünler satılmaktadır. Günümüzde sürümü en çok olan malzemeler; dantel ve iğne oyalı havlu kenarları, kenarları iğne oyası yapılmış yazmalar, dantel örtülerdir. Bu tür

mağazalardan alışverişi genellikle ya düğünü yakın olup hazırlığı olmayan aileler ya da kendisi yapmaya bilmeyenler tercih etmektedirler. Ancak çarşı pazar işi olarak tabir edilen bu eşyalar, geleneksel kesimde pek rağbet görmez (Bahşişoğlu, 1998, s.75). Fotoğraf No:72'de Erzurum'daki çeyiz mağazaları görülmektedir.

Fotoğraf No:72

Araştırma kapsamına alınan çeyiz mağazalarında tepeden tırnağa tüm çeyiz eşyalarını bulmak mümkündür. Sandık çeyizini tamamlamış olan kız eksiğini ya da çarşıdan alınması gereken eşyalarını bu mağazalardan tedarik etmektedir. Sadece züccaciye üzerine ya da sadece giyim üzerine olan mağazaların yanı sıra bütün eşyaların satın alınabileceği çeyiz merkezleri de mevcuttur. Sandıktan perdeye, yorgandan yatak örtüsüne, halıdan beyaz eşyaya kadar her şeyin bulunduğu bu mağazalar son yıllarda en çok tercih edilen yerler olmuştur.

Fotoğraf No:73

Fotoğraf No:74

Yörede, sandıkçı (Fotoğraf No:73), mefruşatçıların ve yorgancıların (Fotoğraf No:74) olduğu bölge "Bat pazarı"; kuyumcuların (Fotoğraf No:75) ve çeyiz mağazalarının olduğu bölge de "Taş mağazaları" olarak bilinmektedir.

Fotoğraf No:75

4.8 Erzurum Çeyiz Geleneğinde Sosyo-Kültürel Değişim

Sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişiklikler Türk kültürünün her safhasına yansıdığı gibi çeyiz kültüründe de gözle görülür farklılaşmalara neden olmuştur. Eskisi gibi birlik oturma -erkeğin anne, baba ve ailesi ile- adetinin ortadan kalkmasıyla birlikte kurulacak olan evin eşyalarının dizilmesi ve hazırlanmasında çeyizin önemini ortaya koymaktadır.

Özellikle Erzurum örneğinde yeni evin eşyalarının büyük kısmını kız tarafı hazırlamaktadır. Eğer kız okumuş ve ekonomik özgürlüğe sahip ise ailesine yük olmadan tüm eşyasını almaktadır. Mutfak eşyası, elektronik beyaz eşya, yatak odası ve sandık eşyasını bizzat kızın kendisi tamamlamaktadır.

Eskiden el dokuması olan halı kilimlerin yerlerinin makinede dokunmuş yaygılar almış, bakır kap-kaçakların yerini porselenler, elektronik eşyalar; dantel, işleme, örgüler sadece sandıkta kalarak yerlerini mefruşat ürünlerine bırakmıştır.1960'lardan sonra dikiş makinelerinin yaygınlaşması hatta son yıllarda da

bilgisayarlı makinelerin icadıyla yapılan işlemeler sanat eseri olmaktan çıkmış, seri üretimle ticari kaynak haline gelmiştir. Fotoğraf No:76'da bilgisayarlı makinede yapılmış kum işi yastık kılıfı, Fotoğraf No:77'de ise sarma işlemeli bohça görülmektedir.

Fotoğraf No:76

Fotoğraf No:77

Ayrıca eskimiş ya da yıpranmış olan işlemelerin aslı aynı kalmak suretiyle formları değiştirilerek pike takımı olarak değerlendirilmesi, son yıllarda sıkça karşılaşılan bir uygulamadır (Fotoğraf No:78). Yine eskiyen etamin işlemeler de pike takımı ya da panoya dönüştürülerek değerlendirilmektedirler. Dantel ipliklerinin naylon ve polyester olması örülen dantelleri daha pratik ve cazip hale getirmektedir. Örülmesinin ve ütülenmesinin kolay olması sebebiyle son dönem çeyizlerde neredeyse tüm danteller bu ipliklerle yapılmaktadır. Fotoğraf No:79'da naylon dantel ipliği ile örülmüş örtü görülmektedir.

Fotoğraf No:78

Fotoğraf No:79

4.9 Erzurum Çeyiz Geleneği ile ilgili Görüşler

Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, yörede çeyiz geleneği ile ilgili görüşler yöresel ağızla aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Kaynak Kişiler	"Çeyiz" kelimesi ile ilgili görüşler.
Aliye KATIK	"Sede kız evi cehez yapmaz oğlanın cehezi de mobilya takımıdır. Misafir odasını oğlan alır. Yatak da yapar. Oğlanın anası maharetliyse yorganını, çarşafını, döşşegini en ağır örneklerden yapar ki cehezde oğlan evinden gelenler güzel görünsün. Desinler ki oğlanın anası ne merifetliymiş."
Mediha DEVER	"Ceyez, evlendikleri zaman aldıkları eşyaların hepisidir. Kızın elişleri, mutfak eşyaları, yatak odası, halısı, kilimi, keçesi… İşte ahlan gelen ne varsa."
Münevver BİLİCİ	"Cehez için "kız gundakta, cehez sandıkta" derler. Cehez bir gızın görküdür. Yani diyeceğim odur ki yüzünün akıdır."
Nejla DURAN	"Çeyiz başlı başına bir evi meydana getirebilmek için yapılan her türlü hazırlıktır."
Nemciye ÖZTAŞYONAR	"Bir evin ne noksanlığı varsa lazım olan her şey. Kız oğlan fark etmez evlenirken eşya, pılı pırti hepsini tedarik ederler."

Tablo: 2

Kaynak Kişiler	İşlemelerle ilgili görüşler.
Nesrin GEDİK	"Eğer kızın durumu yerindeyse cehezide o ağırlıkta olur. El işlerini kendi de yapar başkalarına da yapdırır. Cehezde en başta gendini gösteren kaneviçelerdir. Birinin cehezine bakmaya gettihmi hemen işlemelerine bakardıh. Ağır örnekliler göze çarpardı."
Nuran SEVEROĞLU	"Bir kızın cehezinde dağıltmalıklarla beraber yirmi-yirmibeş tene seccade olmah zorundadır. En az on tenesi el işlemesidir. Geriside çarşıdan hazır alınır. En çok etamin seccadeler yapılır ceheze. Makine nakışı, gadama seccadeleri olanlarda var. Gadama yapmasını bilen zaten yapir ama bilmirse parayınnan yaptırir. Eğer gücü yetirse tebi. Bizim burada en çok camili, çeşmeli ya da şadırvanlı, mihrapli seccadeler işlenir."
Nuriye ÇIP	"Beyaz iş ey kötü en az bir takımda olsa kızın cehezinde olmak zorunda. Karyola takımı ise, en ağır örneklerden olur. Bir tene olur ama eyisi olur. Şimdi hazır yaptırıllar. E eskiden kimin evinde tikiş makinesi vardı ki beyaz işi de çok ola. Anca bir tene ama örnekleri ey olur. Bohçasıynan mutfak takımını da yaparlar."
Selma ÜSTÜNKARDEŞLER	"Benim çeyizimde de yirmi takım işlemem vardı. Karyola takımlarında kaneviçe en çok yapılan iştir. Makine nakışından bohçalarım vardı. Çin iğnesinden de mutfak takımı yapmıştım. Nakışı Halk Eğitime gidip öğrenmiştim. Ama en çok kaneviçelerimi kullanıyorum. Şu an karyolama serdiğim kaneviçeye "bahar dalı" diyorlarmış. "Bir avuç altın" diyenler de var. Bunu da bana annem söylemişti."
Taliha GÖKTAŞ	"Elimiz iş tutmaya başladımi ya tentene ya da bir işleme yapardıh. Boş duran gıza ey bahılmazdi. Biz de el işisiz durmazdıh. En güzel işlemeyi kim yapacah diye akran gızlar birbirimiznen yarışırdıh. Nasıl ki nişanlandıysam anam gaç takım işleme yani kaneviçe işlettirmişti bene. En güzel en ağır örnekleri ben cehezime sahlamıştım.

Tablo: 3

Kaynak Kişiler	Çoraplar ve Lizözle ilgili görüşler.
Havva TACER	"Yün çoraplar renkli olmaz. Koyunun gendi rengi neyse odur. Boya olmaz, zaten dutmaz da. Gendimiz eğirirdih sümekleri. Teşilerim hele daha durir. Beş şişinnen örerdim. Gızlarımada da oğullarımada da en az odduzar çift örmüştüm. Şimdi gözlerim görmir ki daha yoksa gene örerem."
Fadime TONTAŞ	"Bizim çoraplarda "dizlemeler" önemlidir. Dizlemeler sadece kadınlar içindir. Adından anlaşılacağı gibi dizlere gadardır. Kışın soyuğundan ey korur. Tey dizlere gadar ıssı (sıcak) tutar. Hamilelikte, nohsalıhta (lohusalıkta), yaşlılıkta kullanılması içindir. Bir kızın cehezinde en az beş-altı çift dizleme olmalıdır. Bohçaya da konur. Biri kesin kaynananındır. Biri de en yakın yengenin öbürleri de gelinin gendisinindir. O da sandığına koyacak ondan da kızına galacah işte. Şimdi ne arir onları tohuyacak adam. Nerdeyse antika olacahlar."
Melek KARAOVA	"Yün çoraplardan başka sporlarınnan paddigler de yapılır ceyezlih. Ama bunlar orlon iplikten yapılır. Renkli olurlar, göze daha güzel görüniller. Deseni tökmek için mecburan renkli iplik olacak ki desen belli olsun. Kadınlar soğuhtan korunsunlar diye geyerler. Evlenen kızın, yün çoraplardan ayri on-onbeş çift paddiginnen, sporu olması gerekir"
Ayşe CİNİSLİOĞLU	"Lizöz, hırka gibidir. Kız yeni gelin olduğunda sabahlık niyetine giymesi için ya özel ördürürler ya da çarşıdan hazır alınır. Hamam takımına mutlaka konur. Memleketimiz soğuk olduğundan yeni gelin de evde süslü olacak ya üşütüp hasta falan olmasın diye alınan tedbirdir aslında. Örgü yününden, genelde beyaz olur fakat renkli olanları da var. Doğumda da giyilir. Yani loğusalık döneminde de kullanılır"

Tablo: 4

Kaynak Kişiler	Tentenelerle ilgili görüşler.
Leyla DURULAR	"Oda takımları birden fazla olur. Duruma göre tabi ki. Hem yatak odası hem oturma odası için ayrı örnekli tenteneler yapardıh. Salon takımının örnegi daha ağır olurdu. Tenteneyi gösteren sede ipi, örnegi değildir. En çoği elin maharetindendir."
Tülay KARAMAN	"Fiskos, masa örtüsü, tepsi örtüsü, sehpa örtüsü bunları tamamlayan giysi gibidir dantel. Çeyizlerin nadide ürünleridir. Ben pek bilmem ama çeyizimde güzel dantellerim vardı. Sağ olsun annem zamanında hem yapmış hem de yaptırmış"
Ayşe DARGA	"10-11 yaşlarındaydım. İlk işim tenteneydi. Mahallenin gızlarıyla aynı yaşıtlar oturup tenteneler tokurduh. Elim tığ tutar tutmaz anamın yastık kılıflarına uc tentenesi yapmıştım. Basit bir örnekti tam hatırlamiram. Cehezi gösteren tentenelerdir. E yapılan işi de gösterir. Yani işleme ya da nakış ucuna tentene yapıldımi iki gösterir işi."

Tablo: 5

Kaynak Kişiler	Oyalarla ilgili görüşler.
Hanım TOKMAK	"Bir kızın cehezinde en az gırk-elli tene oyalı yazması olur. İğne oyası en meşurudur. Bizim zamanımızda ibrişimden yapardıh. Parıl parıl yanardı oyalar. Şimdi naylon teller çıhtı. Onlarda ey ama eski ibrişimlerin yerini tutmir. Bene kaynımın oğlundan bohça çıkmıştı."
Semahat DALAS	"İğne oyaları yazmalarda da yapılır ama en çoğu namaz örtülerinde olur. Hani bir ağırlığı vardır ya bu namazlıhların daha güzel olsun güzel görünsün diye tercihen iğne oyalıdır hepsi. Bir kızın cehezinde en az on-onbeş tene iğne oyası olması gerekir. Hele öbür oyaları sayacak olursah gırk elliyi bulur."

Nesrin GEDİK	"Ben ilkin (ilk olarak) cehezime iğne oyası yapmıştım. Nerdeyse cehezimin hepisini ellerimnen yapmışam. Tebi anamdan bene galan üç-beş bişeler vardı ama azıdı. Sede onnarınan da ceheze çıhılırmiydi. Ben eski zamana göre birez geç evlendim. Yirmi yaşımı azayıh geçmiştim. Onun için ey cehez yapmıştım. İşleme, makine nahışını bilmem. Tikiş makinemiz yohtu belki olaydi onuda öğrenirdim. Tığ, iğne, mekik oyalarını severem. Kendim yapmışamdır. Gızıma da çoh yaptım.

Tablo: 6

Kaynak Kişiler	Şekerbaşı ve Hamam Takımı ile ilgili görüşler.
Nemciye ÖZTAŞYONAR	"Kız evinden oğlan evine "şeker başı" adı verilen bir bohça gönderilir. Eskiden yüzük şeker başıynan birlikte gönderilirdi. Bir sürahiye şerbet yapılırdi. Sürahinin boğazına da kırmızı kurdeleynen nişan yüzükleri assılırdi. Bir tepsi bahlava, damada takım elbise, gravat, gömlek, gravat iğnesi, kol düğmesi, terlik, iç çamaşır, pijama tahımi, çorap, damadın ailesine de çeşitli hediyeler eşliğinde oğlan evine gönderilirdi. Gücü yeten nişanın akabinde gücü yetmeyende nişandan on-onbeş gün sonra yollardi. Oğlan evi şeker başını aldıhtan sora kız evine hamam tahımını yollar."
Münevver BİLİCİ	"Kız nişanlandıhtan on-onbeş gün sonra oğlan evinden bavul gönderilir. Bu bavulun içinde havlu (bornoz) takımı, elbise, gızın ailesine hediyeler, gömlek, elbiselik, iç çamaşıri, gecelik takımı, gümüşten hamam, şeker tası ile nalın, fildişi tarak, makyaj seti, cüzdan, cüzdanın içine de hamam parası, keşanli paştemal, hamam halısı, lif, kese, hamam dölbenti ile yazmasi, kolonya, terlik, ayakkabi, döpiyes takımi, pardösü, eğer kız geyirse yoh geymirse ne isterse manto ya da başka bişey, şemsiye, lizöz hamam takımına koyulan şeylerdir. Gümüş şekerliğin içine çikolata veyahut şeker koyulur ki hamam takımını görmeye gelenlere ikram edilsin."

Tablo: 7

Kaynak Kişiler	Sandık ile ilgili görüşler.
Fadime KARACA	"Sandıh, oğlan evi tarafından düğünden yahlaşık bir ay evvel kız evine gönderilir. Erzurumda sandığı oğlan tarafi alır. Kız sandıh almaz. Esgiden bat pazarına ey ceviz cehez sandıhlari gelirdi. Şimdi Maraş işi sandıhlari alırlar. Süsli püsliler ama eskisi gibi sağlam deyiller. Oğlan evi sandığın içine, onbeş-yirmi batman çerez, yirmibeş-odduz elbiselik kumaş alırdi. Bu elbiselikler kızın çok yahın akrabalarına dağıtılır ki onlarda cehezine ey saçı alsınlar."
Asiye TOSUN	"Esgiden formika, gözlü, çekmeceli sandıhlar vardi. Benim sandığım eleydi. O sıra oni getirmişlerdi bene. E şindiki gibi gidip çarşıya götürüp bize mi beğendirillerdi. Şindiki gelinler şansli. Gendi eşyalarını gendileri alillar. Bu sandıhlar kız evine gönderileceği zaman içi boş yollanmaz. Manto, cızma (çizme), ayakkabı, terlik, eşarp, sabahlık, iç çamaşır, kazak gibi hediye şeyleri sandığa doldurullar. Bir de eskiden atkı da koyarlardi. Şindi daha yoh."

Tablo: 8

Kaynak Kişiler	Ehram ile ilgili görüşler.
Mediha DEVER	"Bizim kültürel geysimizdir. Eskiden analarımız, bacılarımız hem soğuktan korunup hem de örtünme işini bu ehramlarla hallederlermiş. Şimdi gene var. Tam ölmedi ehram kültüri. Saf yünden olduği içün çok ıssi (sıcak) tutar."
Nesrin GEDİK	"Sandığımdaki ehramı anam bene cehezlik olarak, özel dokutturmuş. İpliği çok ince bükülmüş, çok yumuşak. Ben de üstündeki nakışlarını işlemiştim. Gıyamadım, kullanamadım. Kızımın cehezine kaldırdım."

Tablo: 9

Kaynak Kişiler	Takı ile ilgili görüşler.
Aliye KATIK	"Esgiden oğlan evinin altın gordonnan, Erzurum burmasını yapması mecburdi. Gordonların iki metrelik olanları da vardi. Ucuna da altın gapahli saat ya da beşi birlik taharlardi. Burmalarda oğlan evinin gudretine göre teki, elli-yüz gram arasında olur. Bunlar nişanda olmazsa kesin dügünde tahılır. Yohsa gızın babası gızı vermez. Bir de bizde altının ayari 22'den aşağı olmaz 14-18 ayarlar pek itibar görmez, altın bile sayılmaz."
Havva TACER	"Kıza; Erzurum burması, tel burma, fantezi tahım (takım), ayrıca bileklik, küpe, gerdanlık, tel burma yüzük tahılır. Elmaz (elmas) tahım da olabilir ama artıh variyete bağlı. Yani bizim altınımız çohtur. Oğlan evinin tahdıhlarıynan dügünde tahılan hediye altınlar toplanır yeni evlenenlere ev alınır. Altının çoh olması da bundandır. Artıh altının çohluğuna bağlı ev alamasa da araba alır ya da borcuni öder. Oğlanın getirdiği altın gene oğlana geri döner. Bizim adetler de beledir. Gızın ki gıza oğlanın ki oğlana diye bişe yoh. Bizim vahtımızda nişanda tahılan altınları ceheze de goyardıh ki gelenler ne tahıldığını görsün, bilsin. Hele de altın çohsa nasıl övünürdüh."

Tablo: 10

Kaynak Kişiler	Çeyiz Serme ile ilgili görüşler.
Medehe BULGAN	"Bizim zamanımızda cehez hangi odaya serilecehse duvarlarına ipler gerip işlemelerden, seccadelerden, namaz örtülerinden asardıh. Gızın cehezi ne varsa hepisi serilir, koşulurdi. Evvel tertemiz yehanır, ütülenirdi. Gızın arkadaşlarıynan yakın ahrabalardan kıza akran olan beş-on gız gelir gelinin cehezini düzerlerdi. Dügünden en az onbeş gün evvel serilirki konu-komşu, akrabalar gızın cehezine bahmaya gelsinler."

Nemciye ÖZTAŞYONAR	"Kızın anasının evinde sergilenen cehez, dügüne üç-beş gün gala evine götürülür. Dizilir, koşulur yeni evlilere hazır hale getirilir. Bazıları da, bu kişiye bağlıdır, cehezi yeni evde serer. Yani cehezi görmeh isteyenler kıznan oğlanın yaşayacahları evi de bu arada görmüş, öğrenmiş olurlar. Esgiden birlik oturulduği için mobilya, beyaz eşya zeten evde var olduğundan cehezlik alınmasına gerek kalmırdi. Ama şimdi kimse pek birlik getmediğinden evin eşyası, ahlıza ne gelirse artıh, hepisi tam tahır tamamlanir"

Tablo: 11

Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, "çeyiz" ile ilgili görüşler Tablo 2'de, "işlemelerle" ilgili görüşler Tablo 3'te, "çoraplar ve lizöz"le ilgili görüşler Tablo 4'te, "tenteneler"le ilgili görüşler Tablo 5'de, "oyalar"la ilgili görüşler Tablo 6'da, "şekerbaşı ve hamam takımı" ile ilgili görüşler Tablo 7'de, "sandık" ile ilgili görüşler Tablo 8'de, "ehram" ile ilgili görüşler Tablo 9'da, "takı" ile ilgili görüşler Tablo 10'da, "çeyiz serme" ile ilgili görüşler ise Tablo 11'de yer almaktadır.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar

Bu çalışmada; çeyiz geleneğinin Türk kültüründeki yeri ve önemi araştırılmış, Erzurum çeyiz geleneği ve çeyizlerde bulunan ürünlerin bu gelenek içindeki konumu tespit edilerek geçmiş ve günümüz çeyizlerindeki meydana gelen değişimin çeyiz geleneğine yansıması ortaya konulmuştur.

Toplumların temel taşı olan ailenin taşıdığı öneme paralel olarak ailenin kurulması sırasında tatbik edilen pratikler de önemlidir. Çeyiz geleneği, evlenme ile ilgili gelenekler arasında yeni kurulan ailenin, maddi açıdan desteklenmesine yönelik bir uygulamadır. Çeyiz, bir yönüyle maddi bir özellik taşırken diğer yandan etrafında meydana gelen inanç, adet ve pratiklerle kültürümüzün üzerinde önemle durulması gereken konularından birisidir. Çeyiz geleneği, geleneksel el sanatlarının bir nesilden diğerine aktarılması, yeni biçimlerde üretimleri, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutta ele alındığında, toplum hayatı üzerindeki etkisi daha iyi ortaya çıkacaktır.

Çeyiz Arapça cihaz kelimesinden gelmiştir. Çehiz olarak kullanılmakla beraber "çeyiz" olarak kullanımı daha yaygındır. Evlenecek olan kızın evlenmeden önce baba evinden götürmüş olduğu her türlü ev eşyası, damat ve kendisine ait şahsi eşya, her türlü el sanatı ürünleri (dokumalar, örgüler, işlemeler, oyalar v.b.) ve elbiseler çeyizin içeriğini oluşturmaktadır. Çeyizi oluşturan ürünler bölgesel, örf ve adetler çerçevesinde şekillenerek değişiklikler göstermektedir. Bunun yanı sıra evlenecek kişilerin ekonomik durumu da çeyizin içeriğinde etkilidir.

Artık çeyiz geleneğinin günümüz hayatında eskiden olduğu kadar törensel bir nitelik taşımadığı, ancak değişikliklere uğrayarak günümüz ihtiyaçları ve öncelikleri çerçevesinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Şehir hayatında hayat şartları dikkate alındığında, genç kızlar çeyizleri hazırlarken ilgi ve zaman eksikliği, eğitim

ve çalışma gibi zorunluluklardan dolayı kendilerinin yapamayıp yaptırdığı ya da çeyiz üreticileri ve mağazalardan temin ettiği görülmektedir. Çeyizi oluşturan el sanatı ürünlerinden; işlemeli yatak takımları, yastık, kırlent, bohça, mutfak takımları, çeşitli örtüler, dantel örtü ve kenar süslemeleri, oyalı yazma ve tülbentler, örgü çorap ve patikler, işlemeli başörtüleri, boncuklu ve pullu tülbentler, gelin ve erkek iç çamaşırları örnek verilebilir.

Araştırma kapsamına alınan yörede çeyiz ile ilgili bilgiler kaynak kişilerden görüşme metoduyla sözlü olarak kaydedilmiş, sandıklardaki ürünlerin neler oldukları tek tek tespit edilerek, fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca araştırma süresi içerisinde 4 çeyiz sergisinin de fotoğraf ve video çekimleri yapılmıştır.

Yöredeki çeyiz sandıklarında, işlemelerin yoğun olarak en az onbeş-yirmi takımın bulunduğu, bunların birkaç tanesinin kızın sandığında kalıp diğerlerinin ise hediye bohçalarına koyulmak üzere hazırlandığı tespit edilmiştir. Kanaviçe ve etaminin karyola eteği, yastık kılıfı, seccade, mutfak takımlarında; Maraş (dival) işinin seccade ve bohçalarda; beyaz (delik) işin karyola takımları, yorgan ağzı ve masa örtülerinde kullanıldıkları görülmüştür. Ayrıca kum işi, çin iğnesi ve kordon tutturma tekniğiyle yapılan ürünlere de rastlanılmıştır.

Yöredeki tenteneler (danteller) ve oyalar hem objeyi süsleyen hem de objeyi oluşturan ürünler olarak tespit edilmiştir. Tentenelerde cinsler, yastık kenarı, karyola eteği, havlu kenarı, çarşaf kenarı, yastık ara tentenesi, karyola eteği ara tentenesi, sandık ve sehpa örtüleri olarak sıralama göstermiştir. Bunun yanı sıra değişik kullanım amaçlı tentenelere de rastlanmıştır. Oyalar da ise iğne, mekik, tığ ve firkete oyalarından masa örtüleri, sehpa örtüleri, namaz örtüleri, havlu kenarları, bohça kenarı, tülbent ve yazma kenarları olarak yapıldıkları saptanmıştır.

Yörede uzun çoraplar “dizleme”, kısa çoraplar “spor”, patik ise “paddig” olarak ifade edilmektedir. Çoraplarda kullanılan malzemede iklimin soğuk olması nedeniyle yün iplik tercih edilmiştir. Renkli orlon ipliklerinin özellikle spor ve patiklerde kullanıldığı görülmüştür. Desen olarak kilim motifleri tercih edilmiş,

teknik olarak ta beş şiş ile dikişsiz olarak örüldükleri tespit edilmiştir. Dikişli çoraplara rastlanılmamıştır. Ayrıca, lizöz, yelek, kazak, süveter ve lif gibi örgülerinde olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan yörede halı-kilimin yanı sıra ehram ve peştamal dokumaların bulunduğu, eskiden kendilerinin ürettikleri şimdi ise dışarıdan hazır temin ettikleri görülmüştür. Ehram'ın bir kızın sandığında olması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu saptanmıştır. Halı, ailenin maddi durumuna göre el (Hereke, Ladik, Bünyan) ve makine halısı olarak değişmekte erkek tarafının hamam takımı kız tarafının ise çeyiz için satın aldıkları tespit edilmiştir. Bardız kilimi ise eskiden çeyizlik kilim olarak dokunduğu yapılan araştırma sonucunda bir bireyde tespit edilmiş onun da duvar kilimi olarak kullanıldığı görülmüştür.

Yatak-yorgan takımlarının kız çeyizinin yanı sıra oğlan çeyizine de yapıldığı, bunların dışında yastık, yer minderi ve kırlentlerinde, çeyizlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Yörede takının erkek tarafının yükümlülüğünde olduğu fakat son zamanlarda artık kız tarafının da yaptığı görülmüştür. Erzurum burmasının yanı sıra Adana burması, Maraş burması, tel burma, beşibirlik, fantezi takım (set takım) ve çeşitli bileziklerin bulunduğu saptanmıştır.

İşçiliğinin ve malzemesinin pahalı olması nedeniyle ceviz oyma sandıkların, maddi gücü yerinde olan ailelerce satın alındıkları alım gücünün uygun olmasından dolayı da Maraş işi sandıkların çeyizlik olarak tercih edildiği görülmüştür.

Mutfak eşyalarında ise eskiden kullanılan bakır eşyaların yerlerini çelik, cam, porselen ve elektronik eşyalar almıştır. Mobilyada da yatak odası ve oturma odası kıza ait olup salon takımını erkek tarafının hazırladığı tespit edilmiştir.

İç ve dış giyim ürünlerinde iç çamaşırı, takım elbise, gömlek, döpiyes takım, manto, terlik, çizme, ayakkabı; ayrıca bavul, hamam tası, nalın, tarak seti, makyaj

seti, cüzdan, şemsiye, şekerlik gibi ürünler özellikle şeker başı ve hamam takımına koyulmak üzere çarşılardan temin edildikleri görülmüştür.

Çeyiz sergileme adetinin eskiden olduğu gibi günümüzde de devam ettiği, genellikle kızın evinde bazen de kurulacak olan evde en az on-onbeş gün önce sergilendiği saptanmıştır. Seccadelerin, karyola takımlarının, namaz örtülerinin v.s eskiden duvarlara gerilen iplere asılarak, günümüzde de daha çok istiflenerek bohçalarda ya da çamaşırlıklara asılarak sergilendiği tespit edilmiştir.

Çeyiz yazma ve mehr defteri geleneğinin günümüzde de sürdüğü, çeyiz toplama esnasında da damat, sağdıç, kaynana-kaynata ve erkeğin yakınlarına hediyelik bohçaların hazırlandığı da görülmüştür.

Yörede, çeyiz mağazalarının alışveriş merkezleri tarzında olmalarının yanı sıra ayrı ayrı mağazalar şeklinde de belirli bir bölgede yoğunlaştığı, çeyiz alışverişine çıkan kişilerin de işlerini kolaylaştırdığı ve pratikleştirdiği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan yörede, Sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişim açısından incelendiğinde çeyiz geleneğinin, eskisi kadar önemsendiği, günümüzde de halen devam ettiği gözlenmiştir. El yapımı ürünlerin yanı sıra teknolojinin gelişimine bağlı olarak bu ürünlerdeki değişiklikler de tespit edilmiştir. Ürünlerden karyola eteği olarak kullanılan etamin ve kanaviçelerden birkaç örneğin orijinalliğini kaybedip farklı formlarda kullanıma sunulduğu görülmüştür. Ayrıca bilgisayarlı makinelerde yapılan çeşitli işleme örneklerine de rastlanılmıştır.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların yapılacak bilimsel ve sanatsal araştırmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

5.2 Öneriler

Ülkemizde tüm el sanatlarının kaynak ve kültürel yönlerden değerlendirilmelerini yapabilmek için, tarihsel gelişim, kurumsal üretim biçimi, değişikliği ve günümüzdeki durumu açılarından ele almakta yarar vardır. Yörede, sandıklarda saklanan el işi ürünlerin gün ışığına çıkarılarak bilimsel araştırma teknikleri ile araştırma, inceleme yapılarak belgelendirilmelidir.

Günümüzde gelişen teknolojinin sonucu olarak makineleşmenin el sanatlarında ve görülen yöresel özellikler ile kişisel yaratıcılık gibi yönlerinin birçoğunu yok ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Tarihin akışı içerisinde coğrafi, sosyal ve ekonomik koşullarla beslendiği kaynaklara bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. Çağımızda ise el sanatlarımızla uğraşanların sayısı giderek azalmış ve endüstriyel kalkınma, ekonomik ve kültürel değişim bu sanatlara yeni bir anlayış kazandırmıştır. İnsanın zamana karşı yarışı, teknolojik gelişmeler, elle veya makineyle yapılan el işi ürünlerini güzel sanatlara kaydırmakta öte yandan ona endüstriyel sanatlar içinde yeni bir kimlik kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze ulaşan el sanatlarının orijinalliğinin korunması araştırılması ve orijinalliğini bozmadan tekrar hayat bulmasını sağlayan eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Elektronik ortamda da çeyiz kültürü ve çeyizlerde bulunan el sanatları ürünleri üzerine sınırlı kaynakların olması, el sanatlarını tanıtıcı sitelerin sayısının çoğaltılması yönünde çalışmalar yaparak daha çok kitleye ulaşılması sağlanmalıdır.

Yaygın eğitim aracılığı ile hobi ve gelir sağlama amaçlı olarak halka açılan kurslarda, kültürel özellik taşıyan el sanatlarımızı tanıtıcı kurslar açmaya gayret edilmeli ve açılan kursları yaygınlaştırmak amaçlanmalıdır. Ayrıca bu kurslarda çeyiz geleneğine bağlı kalınarak turistik üretim amaçlı ürünlere ağırlık verilmelidir.

Gelişen teknolojinin hızla ilerlemesi ve getirdiği yenilikler, insan alışkanlıklarını, isteklerini ve ilgilerini başka yönlere çekmektedir. Azalmaya, ilgisini

yitirmeye başlayan kadın el sanatlarından, yöresel el sanatlarını gelecek kuşaklara manevi değerini yitirmeden, geleneksel şekliyle ulaştırılması gerekmektedir.

Radyo, televizyon gibi çeşitli iletişim araçlarında yöresel kültürleri ve sanat dallarını tanıtan ve günümüze adapte eden yayınlar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ, Saim. (1963). **Düğün ve Yağma Geleneği**. Türk Folklor Araştırmaları, VIII, Kasım

AKBİL, Fatma Pamir.(1970). **Türk El Sanatlarından Örnekler.** İstanbul. Milli Eğitim Basımevi

ANONİM. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara. 10. Baskı. Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu. IV. Akşam Sanat Okulu Matbaası

_____. (1992). Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II. Ankara. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

_____. (1991). Genel Kültür Ansiklopedisi. İstanbul

_____. (1986). **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi.** Cilt:11. s.5587

_____. (1982). Yurt Ansiklopedisi. "Erzurum" Maddesi. 4. Cilt. İstanbul. Anadolu Yayıncılık A.Ş.

_____. (1970). Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi). "Çeyiz" Maddesi. İstanbul. Meydan Yayınları

_____. (ty.). Ana Britanica. "Çeyiz" Maddesi. C.6. İstanbul. Ana Yayıncılık

_____. (ty.-a). Şehr-i Mübarek Erzurum. Erzurum Belediyesi Kültür Yayınları No:1.Ankara. Yorum Matbaacılık

ARLI, Mustafa, (1990), **Köy El Sanatları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları

ARSEVEN, Ali. (2001). **Alan Araştırma Yöntemi**. Ankara. Ümit Ofset Matbaacılık

AYTAÇ, Çetin. (1997). **El Dokumacılığı**. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi

AZİZ, Aysel. (1990). **Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim**. Ankara.

BAHŞİŞOĞLU, Ayşegül. (1998). **Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans-Master Tezi). Ankara. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı (Halkbilimi) Anabilim Dalı

BARIŞTA, H. Örcün. (2005). **Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları.** 1. Baskı. Ankara. TC Kültür Bakanlığı Yayınları. Kozan Ofset Matbaacılık

_____. (1998). **Türk El Sanatları**. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları. Sevinç Matbaası

_____. (1995). **Türk İşleme Sanatı Tarihi**. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

_____. (1987). **Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar.** Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu. Ankara. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

BAŞAR, Zeki. (1972). **Erzurum'da Tıbbi Mistik Folklor Araştırmaları**. Ankara. Sevinç Matbaası

BİLGİÇ, Emin. (1977) **Kültür ve Sanat Üzerine**. Kültür ve Sanat Dergisi. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları No: 5

BULUT, Sabahattin. (1989). **Damla Damla Erzurum.** İstanbul.Demircioğlu Matbaası

ÇETİNTAŞ, Yrd. Doç. Vildan. (1998). **Tarsus ve Çevre Köylerinden Ahşap Oyma Sandık Örnekleri**. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Dünden Bugüne I. Tarsus Sempozyumu. 25-26 Aralık 1998. Adana. Gürpınar Ofset.

ERCİLASUN, A. Bican. (1985). **Bengütaş Edebiyatı**. Ankara. Büyük Türk Klasikleri

ERK, Zümrüt. (1974). **Erenköy'de Evlenme Adetleri**. Türk Folklor Araştırmaları. XV. Haziran

EYİOL, Pınar. (2005). **Hesap İşi İşlemeleri.** II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. C.3.Bursa

ERONÇ, Perihan Y. (1984). **Giyim Süsleme Teknikleri**. İstanbul. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları

GLASSİE, Henry. (1993). **Traditional Turkish Art Today**. İndiana: Ministry of Culture of Turkish Republic and Indiana Uviversity Press

GÖKÇE, Birsen. (1988). **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**. Ankara. Savaş Yayınları

GÜLBEN, Zerrin. (1964). **Ergani'de Düğün.** Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, IX, Aralık

KADEMOĞLU, Osman. (1999). **Çeyiz Sandığı**. Duran Ofset

KAPTAN, Saim. (1998). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**. Ankara. Tekışık Ofset.

KAYA, Doğan. (2002). **Halk Bilim Araştırmaları**. Aralık. İstanbul. Bayrak Matbaacılık

KOÇU, Reşat Ekrem. (1967). **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**. Ankara. Sümerbank Yayınları:1

KOŞAY. H. Zübeyr. (1944). **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme.** Ankara. Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayınları

NUTKU, Özdemir. (1993). **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VIII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

ONUK, Taciser. (1988). **İğne Oyaları**. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ORTAÇ, Hülya Serpil. (1997). **Elazığ İğne Oyaları**. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatları İçindeki Yeri Sempozyumu. İzmir. Kültür Bakanlığı Yayınları

ÖGEL, Bahaeddin. (1991). **Türk Kültür Tarihine Giriş.** Cilt.V, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları

ÖĞÜT, Gürel.(1973). **Oyacılık Sanatı ve Kütahya Oyaları**. Etnografya Dergisi. XIII:55-61. Milli Eğitim Basımevi

ÖNDER, Mehmet. (1995). **Antika ve Eski Eserler Kılavuzu**. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ÖRNEK, Sedat Veyis. (2000). **Türk Halkbilimi**. Ankara. Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları

ÖZBAĞI, Tevhide ve Diğerleri.(2007). **Anadolu Üniversitesi Halkbilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri I İşlemeler.** Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1732.

ÖZBAĞI, Tevhide. (2003). **Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma**. Bütün Yönleriyle Develi. I. Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002. Develi Belediyesi Kültür Yayınları:1. Develi. s.143-146

_____. (1989). **Ankara İl Merkezinde Yaşayan Kadınlarda Bulunan Geleneksel Gümüş Takılar Üzerine Bir Araştırma.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans (Master) Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÖZBEL, Kenan.(1945). **Anadolu Çorapları**. Ankara. Ulus Basımevi.

ÖZCAN, Fatma. (1997). **Nallıhan Yöresinde İğne Oyacılığı**. Kültür Bakanlığı. Ankara

ÖZDER, M. Adil (1981), **Türk Halkbiliminde Düğün, Evlilik, Akrabalık Terimleri Sözlüğü**, Ankara

ÖZTÜRK, İsmail.(1983). **Evlilikte Çeyiz Hazırlamanın ve Çeyiz Çevresinde Oluşan Toplumsal Kuralların Tekstil El Sanatlarının Yaşamasında Etkisi**, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V.Cilt. Ankara. Başbakanlık Basımevi

PARLAK, Tahsin.(2002). **Oltu ve Köylerinde Bardız Kilimciliği**. Ankara

ŞAHİN, Hülya Serpil. (1989). **Elazığ İl Merkezinde Çeyizlerde Bulunan Hammaddesi Lif Olan El Sanatları Ürünleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans (Master) Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı

ŞEMSETTİN. Sami.(1995). **Kamus-i Türki**. İstanbul. Çağrı Yayınları

TATAR, İsmet. (2001). **Kıbrıs Sandıkları**. Mega Basım A.Ş

TEZCAN, Mahmut. (1998). **Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli**. Türk Halk Kültürü Araştırmaları. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları

_____. (1981). **Kültürel Antropoloji Açısından Başlık Parası Geleneği**. Ankara

TURANİ, Adnan. (1980). **Sanat Terimleri Sözlüğü**. Ankara.

TÜRKMEN, Fikret. (1997). **Erzurum'da Düğün Adetleri ve Düğün Türküleri**. Türk Kültürü Aylık Dergisi, Sayı:177. Yıl:15. Temmuz. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü

http://www.erzurum-bld.gov.tr/tr/bir-kulturdur-erzurum/oltu-tasi.html 2007, Ağustos, 07

http://www.erzurum-bld.gov.tr/tr/bir-kulturdur-erzurum/fotograflar.html 2007, Temmuz, 14

EKLER

EK-1

GÖRÜŞME FORMU

Araştırmanın Konusu:

A- Araştırma İle İlgili Ön Bilgiler:

1- Araştırmacının Adı Soyadı:
2- Araştırma Yapılan Yer:
İl:
İlçe:
Köy:
3- Araştırma Yapılan Mekan:
Ev:
Müze:
5- Araştırma Yapılan Yörede Müze Var mı?:
6- Var İse Konu İle İlgili Ürün Var mı?:
7- Müzede Ürün Var İse Envanteri:
8- Araştırma Yapılan Yörede Konu İle İlgili Basılı Yayın Var mı?:
Varsa, Eserin Adı:
Yazarın Adı:
Basım veya Yayınevi:
Basım Yeri ve Tarihi:
9- Araştırma Yapılırken Kullanılan Kayıt Aracı:
Fotoğraf Makinesi:
Ses Kayıt Aracı:
Video:

B- Kaynak Kişi İle İlgili Bilgiler:

1-Adı Soyadı:
2-Açık Adresi ve Telefonu:
3-Yaşı:
4-Cinsiyet:
5-Medeni Durumu:
6-Öğrenim Durumu:
7-Mesleği:
8-Hayatının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer:
9-El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı:
10-Çeyiz Geleneği ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği:

C- Araştırılan Ürünler Hakkındaki Bilgiler:

1-Ürünün Yöresel Adı:
2-Kullanım Yeri:
3-Üretim Tarihi:
4-Üretim Tekniği:
5-Üretimde Kullanılan Araçlar:
6-Üründe Kullanılan Gereçler:
7-Üründe Kullanılan Renkler:
8-Üründe Kullanılan Motiflerin Yöresel Adları ve Anlamları:

EK- 2

GÖRÜŞME SORULARI

1- Çeyiz nedir? Çeyiz denilince akla ne gelir?

2- Erzurum'da çeyiz geleneği nasıldır?

3- Kız çeyizinde neler bulunur ve kız çeyizine neler yapılır?

4- Erkek çeyizinde neler bulunur ve erkek çeyizine neler yapılır?

5- Sandık çeyizi ne demektir ve sandıkta neler bulunur?

6- Kız çeyizi ne zaman hazırlanmaya başlanır?

7- Kızın ailesi tarafından kıza çeyizlik olarak neler alınır ya da neler yapılır?

8- Çeyiz sermek adeti var mıdır? Varsa
  a) Neden çeyiz serilir?
  b) Ne zaman çeyiz serilir?

9- Çeyizi görmeye gelenler ne hediye getirirler?

10- Saçı ne demektir? Saçının önemi nedir?

11- Çeyizde olması gereken en önemli eşyalar nelerdir?

12- Çeyiz defteri tutulur mu? Tutuluyorsa amacı nedir?

13- Kız tarafının yapması gereken el işi ürünler nelerdir?

14- Erkek tarafının yapması gereken el işi ürünler nelerdir?

15- Çeyizde yer alan el işi ürünler nelerdir?

16- Tenteneler(danteller) var mıdır? Varsa en çok hangi ürünlerde görülmektedir? Kullanılan motiflerin isimleri hakkında neler biliyorsunuz?

17- Oyalar var mıdır? Varsa en çok hangi ürünlerde görülmektedir? Kullanılan motiflerin isimleri hakkında neler biliyorsunuz?

18- Çorap, patik, spor var mıdır? Varsa kullanılan motiflerin isimleri hakkında neler biliyorsunuz?

19- İşlemeler var mıdır? Varsa en çok hangi ürünlerde görülmektedir? Kullanılan motiflerin isimleri hakkında neler biliyorsunuz?

20- Dokuma ürünleri var mıdır? Varsa en çok hangi ürünlerde görülmektedir? Kullanılan motiflerin isimleri hakkında neler biliyorsunuz?

21- Ehram neden önemlidir? Çeyizde neden bulunması gerekmektedir?

22- Çeyizde takılar da sergilenir mi? Neden?

23- Çeyiz sandıklarının özellikleri nelerdir? Sandığa oturma adeti var mıdır?

24- Erkek ve kız tarafı çeyiz için yatak-yorgan takımını nasıl hazırlar?

25- Çeyizlerde yer alan diğer ürünler nelerdir?

26- Çeyizlik mutfak eşyaları nelerdir?

27- Çeyizlik mobilyalar nelerdir?

28- Çeyizlik beyaz eşyalar nelerdir?

29- Kız tarafının alması gereken çeyizlik eşyalar nelerdir?

30- Erkek tarafının alması gereken çeyizlik eşyalar nelerdir?

31- Çeyiz ne zaman erkek tarafına götürülür? Oğlan evinde de sergilenir mi?

32- Çeyiz alışverişi nerelerden yapılır?

33- Geçmiş ile günümüz çeyizini mukayese edecek olursanız, ortak özellikler ya da farklılıklar nelerdir?

EK-3

KAYNAK KİŞİ KÜNYESİ

Aliye KATIK, Erzurum, 1931, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Asiye TOSUN, Erzurum, 1928, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Atagün TERZİ, Erzurum, 1955, Memur, Yüksekokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Ayşe CİNİSLİOĞLU, Erzurum, 1960, Emekli, Lise Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Ayşe DARGA, Erzurum, 1965, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'un Ilıca İlçesinde İkamet Ediyor.

Fadime KARACA, Erzurum, 1961, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Fadime TONTAŞ, Erzurum, 1938, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Hanım TOKMAK, Erzurum, 1946, Emekli, Ortaokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Havva TACER, Erzurum, 1932, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Kadir TUZCİ, Erzurum,1968, Din Görevlisi, Üniversite Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Kenan CİCİM, Erzurum, 1957, İlköğretim Müfettişi, Üniversite Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Leyla DURULAR, Erzurum, 1961, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Evli, 1998'den beri Yalova'da İkamet Ediyor

Medehe BULGAN, Erzurum, 1966, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Mediha DEVER, Erzurum, 1935, Ev Hanımı, Okur-Yazar, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Melek KARAOVA, Erzurum, 1960, Ev Hanımı, Okur-Yazar, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Muazzez TOZOĞLU, Erzurum, 1944, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Münevver BİLİCİ, Erzurum, 1938, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, 2000 Yılından Beri İzmir'de İkamet Ediyor

Müsebiye ÖGET, Erzurum, 1954, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Nejla DURAN, Erzurum, 1943, Ev Hanımı, Okur-Yazar, Dul, 2006 Yılından Beri Aydın'da İkamet Ediyor

Nemciye ÖZTAŞYONAR, Erzurum, 1945, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Nesrin GEDİK, Erzurum, 1964, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Nuran SEVEROĞLU, Erzurum, 1944, Ev Hanımı, Okur-Yazar, Dul, Erzurum'da İkamet Ediyor

Nuriye ÇIP, Erzurum, 1956, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Sebahattin KULANŞİ, Erzurum,1965, Ehram Ustası, İlkokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Selma ÜSTÜNKARDEŞLER, Erzurum, 1971, Ev Hanımı, Ortaokul Mezunu, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Semahat DALAS, Erzurum, 1962, Ev Hanımı, Okur-yazar, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Taliha GÖKTAŞ, Erzurum, 1927, Ev Hanımı, Okur-Yazar değil, Evli, Erzurum'da İkamet Ediyor

Tülay KARAMAN, Erzurum, 1975, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Evli, Erzurum'un Ilıca İlçesinde İkamet Ediyor